

**Τ.Ε.Ι. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΕΟ -ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΕ
ΑΤΟΜΑ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΑ ΑΠΟ ΟΥΣΙΕΣ:
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ
ΑΓΡΙΝΙΟΥ**

ΤΟΥ: ΠΕΤΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΕΠΙΒΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΦΩΤΟΥΛΑ

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2014

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πάνω από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου που μου στάθηκε όλα αυτά τα χρόνια δίπλα μου και με στήριξε σε ότι αποφάσεις πήρα. Έπειτα θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους που μου στάθηκαν με τις γνώσεις τους και την προσωπικότητα τους δίπλα μου και με βοήθησαν όλα αυτά τα χρόνια. Την κυρία Αργυροπούλου Φωτούλα, η οποία με βοήθησε πολύ να φτάσω ως εδώ και ήταν από τους λίγους καθηγητές που θα μπορούσα να συνεργαστώ σοβαρά. Και τέλος τις μεγάλες ευχαριστίες μου στο κέντρο OKANA Αγρινίου, τους υπαλλήλους, αλλά κυρίως τα ίδια τα παιδιά, τα οποία δίνουν τον αγώνα τους και πρόθυμα θέλησαν να με βοηθήσουν στην έρευνά μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πτυχιακή αυτή εργασία αφορά το εξαιρετικά σοβαρό και σημαντικό ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού και όλων των μορφών και των παραγόντων που τον περιβάλλουν. Στόχος της πτυχιακής αυτής εργασίας αποτελεί η διεξοδική μελέτη και έρευνα πάνω στο θέμα των εξαρτησιογόνων ουσιών αλλά και στο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού που τις περιβάλλει. Θα αναλυθούν και θα ερευνηθούν όλες οι βασικές έννοιες που περιέχονται στο φαινόμενο αυτό του κοινωνικού αποκλεισμού ερευνώντας τον ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και πραγματοποιώντας έρευνα θα μιλήσουμε για τα κοινωνικά προβλήματα και τους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού στον Δήμο Αγρινίου.

ABSTRACT

The thesis this work involves extremely serious and important issues of social exclusion and all forms and actors related with it. The aim of this thesis is a thorough study and research on the topic of addictive substances but also the phenomenon of social exclusion that surrounds them. All the key concepts contained in the phenomenon of social exclusion will be analyzed and researched. We also investigate the role of local government and conducting our research we talk about social problems and ways to deal with this phenomenon in the municipality of Agrinio.

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	8
1.1. Βασικές έννοιες.....	8
1.2 . Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού - Αναφορά.....	12
1.3. Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : ΕΞΑΡΤΗΣΙΟΓΟΝΕΣ ΟΥΣΙΕΣ.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟ ΑΓΡΙΝΙΟΥ.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ-ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ.....	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	65
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 : Διαίρεση σύμφωνα με Πρόγραμμα Καλλικράτης	48
Εικόνα 2 : Δήμος Αγρινίου	49

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας αποτελεί η διεξοδική μελέτη για το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό και σοβαρό θέμα που μαστίζει την κοινωνία μας εδώ και πάρα πολλά χρόνια και έχει επιδεινωθεί με την είσοδο της χώρας μας στην παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση.

Κεντρικός στόχος μας είναι να διευκρινίσουμε και να ξεκαθαρίσουμε την διαφορά που έχει το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού από την φτώχεια με την οποία έχει ταυτιστεί. Ο διαχωρισμός αυτός θα πραγματοποιηθεί μέσω εκτενής αναφοράς σε όλες τις βασικές έννοιες και όρους του φαινομένου αυτού, αλλά και τις συνέπειες και τους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού, παρουσιάζοντας όλες τις μορφές και τα είδη του κοινωνικού αποκλεισμού.

Επίσης, στην πτυχιακή αυτήν εργασία θα μιλήσουμε για τις κοινωνικές ομάδες που υπάρχουν στην χώρα μας, τα είδη των ομάδων αυτών αλλά και τον εξαιρετικά σημαντικό και καθοριστικό ρόλο που παίζει η κοινωνία σε αυτές. Παράλληλα θα μιλήσουμε μέσα που μελέτη που διεξήγαμε για το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, για το πώς ξεκίνησε, πώς εξελίχθηκε και την κατάσταση που επικρατεί στην χώρα μας σήμερα, αλλά και την νομοθεσία και το θεσμικό πλαίσιο που αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Γενικότερα, η πτυχιακή αυτή εργασία που καλούμαστε να εκπονήσουμε φέρει τον τίτλο « Κοινωνικός αποκλεισμός ατόμων εξαρτημένων από ουσίες» αφορά την μελέτη και την έρευνα που θα πραγματοποιήσουμε για τις εξαρτησιογόνες ουσίες και τους χρήστες αυτών, γενικότερα, αλλά και ειδικότερα για τον κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν τα άτομα αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

1.1. Βασικές έννοιες

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού τις περισσότερες φορές ταυτίζεται με την έννοια της φτώχειας, κάτι το οποίο δεν είναι σωστό. Η φτώχεια δεν είναι η φυσική επίπτωση της διαφοροποίησης αλλά αποτελεί μια κατάσταση, η οποία είναι σε θέση να δημιουργήσει είτε να ενθαρρύνει μια κατάσταση αποκλεισμού. Ωστόσο, ο συγκεκριμένος παράγοντας της φτώχειας, δεν αποτελεί μοναδικό αντικείμενο το οποίο μπορεί να προκαλέσει κοινωνικό αποκλεισμό καθώς είναι πολύ λογικό και επόμενο διάφοροι άλλοι παράγοντες και άλλες συνθήκες να σταματήσουν την διαδικασία αυτήν όπως για παράδειγμα χορηγήσεις επιδομάτων ή διάφορων οικονομικών στηρίξεων από το κράτος.¹

Με την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφερόμαστε στον κλάδο της κοινωνιολογίας, η οποία ασχολείται, ερευνά και μελετά διεξοδικά τον κοινωνικό αποκλεισμό σαν αποτέλεσμα οικονομικών, φυλετικών, θρησκευτικών, πολιτικών ή άλλων διαφορετικών παραγόντων.²

Ο συγκεκριμένος όρος του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ένα βασικό μέρος της «Ηπειρωτικής-Ευρωπαϊκής» είτε της γαλλικής φιλοσοφικό-θεωρητικής παράδοσης για την φτώχεια κυρίως και έχει τις ρίζες της στο έργο του Durkheim. Βάση του δόγματος αυτού, το οποίο αγνοεί την έννοια του έθνους, η κοινωνία είναι σε θέση να συγκρατηθεί ως ιεραρχία διαφόρων θέσεων, η οποία θα αποτελείται από κοινωνικές ομάδες, οι οποίες συνδέονται μέσω αμοιβαίων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων με στόχο τις κοινές αξίες και μιας συγκεκριμένης και συλλογικής ηθικής τάξης.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, βάση της παραπάνω θεωρίας, προτείνει την διαδικασία απόσπασης και του διαχωρισμού από την συγκεκριμένη ηθική τάξη αλλά και τον διαχωρισμό αυτών των κοινωνικών δεσμών.³ Με τον τρόπο αυτόν, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού σιγά-σιγά ταυτίστηκε με την έννοια της φτώχειας καθώς

¹ <http://555-efpo.blogspot.gr> 21/02/2014

² Ρ. Τσακαλούδη, (2012), *Σχολείο και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, σελ:36

³ Κ. Καραγιώργας, (1990), *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ:52

αργότερα, το 1990 ο G.Espring–Andersen χρησιμοποίησε την ελεύθερη θεώρηση της κοινωνίας, η οποία σύμφωνα με το αγγλικό λεξικό συνδυαζόταν με την έννοια της φτώχειας και έτσι ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός, στηρίχτηκε πάνω στην συντηρητική θεώρηση της κοινωνίας.⁴ Η παραπάνω παράδοση που αναφέραμε επικεντρώνεται στην έλλειψη εισοδήματος η οποία αποτελούσε την μοναδική διάσταση των πολύπλοκων καταστάσεων τις οποίες ζούσαν οι κοινωνικά αποκλεισμένοι. Έτσι, η παράδοση αυτή θεώρησε σημαντικό παράγοντα την έλλειψη αγαθώς, εκπαίδευσης, υγείας, κατοικίας, πρόνοιας κλπ και έτσι εστίασε κυρίως στην αδυναμία των ανθρώπων αυτών για πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία.

Για τον λόγο αυτόν οι επιτυχημένες κοινωνικές πολιτικές στοχεύουν κυρίως στην δημιουργία και την εφαρμογή παραμέτρων, οι οποίες θα βοηθούσαν στην κοινωνική ένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων με διάφορους τρόπους και όχι παρά μόνον με την νέα διανομή νέου εισοδήματος.⁵ Σιγά-σιγά, όμως, με την πάροδο του χρόνου, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού διαφοροποιήθηκε από την έννοια της φτώχειας μιας και η φτώχεια αφορά ως επί το πλείστον στέρηση και έλλειψη εισοδήματος σε αντίθεση με τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος αφορά ανθρώπους και σύνολα ανθρώπων που αποτελούν αντικείμενο περιθωριοποίησης τουλάχιστον σε μια από τις παρακάτω κατηγορίες που είναι οι εξής :

- Οικονομικό
- Πολιτισμικό
- Πολιτικό
- Πεδίο κοινωνικών συναναστροφών
- Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών

Αυτό σημαίνει πως ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού δεν περιλαμβάνει απλά αλλά ξεπερνάει την οικονομική διάσταση. Τα άτομα τα οποία λογίζονται σαν κοινωνικά αποκλεισμένα δεν αποτελούν μόνο οικονομικά φτωχά αλλά συμπεριλαμβάνονται, επίσης, σε διάφορες κοινωνικές ομάδες που εξαιτίας της εθνικότητας, της

⁴Κ. ΚαραντίνοςΚαβουνίδης, Ιωάννου (1993), *European Community Observatory on Policies to Combat Social Exclusion: Agencies, Institutions and Programmes: their Interrelationships and Coordination in the Administration of Social Exclusion in Greece*, Athens, Institute of Educational and Vocational Guidance,σελ:48-52.

⁵Μ. Πετμεζίδου, Χρίστος Παπαθεοδώρου (1999), *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, σελ:19

κουλτούρας, των συνηθειών και της ταυτότητας τους αναγνωρίζονται σε μικρό βαθμό και ασκούν πάρα πολύ μικρή επιρροή και δύναμη στην κοινωνία.⁶

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός, στην χώρα μας χρησιμοποιήθηκε στην αρχή του 1970 και αφορούσε ανθρώπους οι οποίοι δεν προστατεύονταν από το κράτος πρόνοιας και θεωρούνταν κοινωνικά μη αποδεκτά άτομα και παρείσακτοι. Τέτοιοι άνθρωποι ήταν άνθρωποι με βιολογικές και ψυχολογικές ανάγκες και αναπηρίες, ηλικιωμένοι, χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, εγκληματίες, αυτοκτονικοί κλπ. Ο κοινωνικός αποκλεισμός πήρε την έννοια της «συσσώρευσης αθροιστικών διαδικασιών με διαδοχικές ακολουθίες του οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού ιστού που απομακρύνουν σταδιακά άτομα, ομάδες, κοινότητες, και περιοχές οδηγώντας τα σε δυσμενή θέση σε σύγκριση με τα κέντρα εξουσίας, τους πόρους και τις επικρατούσες αξίες».⁷

Υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι έχουν μεγαλύτερο κίνδυνο και εμφανίζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να πέσουν θύματα κοινωνικού αποκλεισμού. Οι βασικότερες διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούν σύνθετα στοιχεία και διαφοροποιούνται σύμφωνα με τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος που ανήκουν. Οι συγκεκριμένες διαστάσεις είναι προϊόν επίδρασης διαφορετικών παραγόντων όπως για παράδειγμα, η ανεργία, η υποαπασχόληση, η έλλειψη κατοικίας, η φτώχεια, τα συστήματα αξιών, η υπηκοότητα, το φύλο, ο κύκλος ζωής, η εθνικότητα, ο τρόπος ζωής, η εκπαίδευση, η κατάρτιση, η θρησκεία, η μετανάστευση, η γεωγραφική θέση και η εξάρτηση από διάφορες ουσίες.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα πάρα πολύ πολύπλοκο φαινόμενο που διαφέρει χωρικά και κοινωνικά και αφορά κυρίως την μόνιμη διατήρηση της συνοχής της κοινωνίας. Πάρα πολύ βασικές έννοιες του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η συλλογικότητα και η κοινότητα που βασίζεται σύμφωνα με την γεωγραφική τοποθεσία είτε σύμφωνα με την αλληλεπίδραση ανάμεσα στα μέλη ενός κοινωνικού ή χωροταξικού πλαισίου μέσα στο οποίο οι άνθρωποι δρουν και λειτουργούν κάνοντας

⁶ <http://555-efpo.blogspot.gr/21/02/2014>

⁷ Ε. Παπάνης, (2007), *Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, σελ: 53

τις καθημερινές τους δραστηριότητες, ενώ παράλληλα χαρακτηρίζονται από μια κοινή και αμοιβαία αίσθηση του ότι ανήκουν στην συγκεκριμένη κοινωνία.⁸

Ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού, γενικότερα, αποτελεί ένα πάρα πολύ σημαντικό θέμα το οποίο αφορά ιδιαίτερα τη σύγχρονη κοινωνία και αφορά κυρίως άτομα και κοινωνικές ομάδες με περιορισμένες ευκαιρίες, ευάλωτους στην προσαρμογή και με έλλειψη συμμετοχής σε κοινωνικές σχέσεις και λειτουργίες. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αφορά κοινωνικές ανισότητες και αναπτύσσεται μέσα στα κοινωνικά συστήματα, τους θεσμούς και τους μηχανισμούς ένταξης, αναπτύσσοντας άνισες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και την εργασία.⁹

Οι άνθρωποι, οι οποίοι ζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό δοκιμάζονται σκληρά, βρίσκοντας πάρα πολλά εμπόδια στην προσπάθεια άσκησης των φυσικών τους δικαιωμάτων όπως για παράδειγμα στην ελεύθερη και την αυτοπραγμάτωση μέσα σε μια κοινωνία στην οποία ζουν. Η παραβίαση αυτή των ατομικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων αποτελεί για τους ανθρώπους αυτούς μια ιδιαίτερα τραυματική εμπειρία, η οποία τους υποχρεώνει να ζουν αρκετές φορές σε συνθήκες εξαθλίωσης. Το πιο σύννηθες συναίσθημα των κοινωνικά αποκλεισμένων ανθρώπων είναι η ματαίωση καθώς μπροστά τους ορθώνεται η αδυναμία στην ανάπτυξη προσδοκιών για την ζωή και παράλληλα την δημιουργία ονείρων. Το συγκεκριμένο αίσθημα της ματαίωσης που δημιουργείται στα συγκεκριμένα άτομα προκαλεί μείωση της αυτοπεποίθησης τους, της αυτοεκτίμησης της, προκαλώντας ταυτόχρονα εύθραυστη κοινωνική ταυτότητα. Ακόμα, διάφορα άτομα βιώνουν διάφορα συναισθήματα ενοχής καθώς δεν είναι σε θέση να παρέχουν σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο τη δυνατότητα μιας ποιοτικής ζωής.¹⁰

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα πάρα πολύ σημαντικό πρόβλημα, το οποίο έχει σοβαρές συνέπειες κυρίως στα συναισθήματα των αποκλεισμένων ατόμων καθώς αρκετές φορές ο κοινωνικός αποκλεισμός προκαλεί μοναξιά και απομόνωση αναπτύσσοντας έτσι στα άτομα αυτά το αίσθημα της αμυντικής στάσης, της

⁸ <http://555-efpo.blogspot.gr>, 21/02/2014

⁹ Δ. Γουδήρος, Α. Καραμήτρου, (2011), *Εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, σελ: 62-63.

¹⁰ <http://555-efpo.blogspot.gr>, 21/02/2014

αυτοαπομόνωσης και του αυτό-αποκλεισμού έτσι ώστε να κατορθώνουν να αποφύγουν και να προσπαθήσουν να ξεπεράσουν το φόβο της απόρριψης.¹¹

1.2. Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού - Αναφορά

Οι κύριες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού είναι τέσσερις :

1. Οστρακισμός : Εμφανίζεται με την μορφή εξορίας
2. Κοινωνικός αποκλεισμός μεταξύ διαφορετικών τάξεων ανθρώπων. Η ετερότητα αφορά την διαφορετικότητα κάποιων ανθρώπων από κάποιους άλλους και αποτελεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι άνθρωποι που βιώνουν τον αποκλεισμό δοκιμάζονται σκληρά συναντώντας συνεχώς εμπόδια και δυσμενείς καταστάσεις.
3. Απόρριψη ατόμων από την ομάδα στην οποία δρούσε για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Η απόρριψη τις περισσότερες φορές αποτελεί πράξη φυσική ή λεκτική όπου υποδηλώνει ότι το άτομο αυτό δεν είναι επιθυμητό σαν μέλος της συγκεκριμένης ομάδας. Όταν υπάρχει απόρριψη προκαλείται τεράστιος ψυχικός πόνος με συνέπεια να υπάρχουν διάφορες μη προβλέψιμες αντιδράσεις.
4. Παρενόχληση : Αποτελεί μια μορφή επίδειξης κοινωνικού αποκλεισμού. Στην επιθετική παρενόχληση, ο άνθρωπος ή η ομάδα ανθρώπων που την κάνουν, επιτίθενται προφορικά με συστηματικό τρόπο ασκώντας συνεχόμενη κριτική και διαδίδοντας συνεχώς αρνητικά ή επικριτικά σχόλια, εκδηλώνοντας αδικαιολόγητα έντονο θυμό εναντίον του αποκλεισμένου ατόμου, κάτι το οποίο τις περισσότερες φορές πραγματοποιείται για ασήμαντους λόγους και αιτίες υπερβάλλοντας ή παραποιώντας διάφορα γεγονότα είτε της προσωπικής είτε της οικογενειακής ζωής του αποκλεισμένου.¹²

¹¹Π. Τσακόγλου(1991), *Φτώχεια στην Ελλάδα: Μεθοδολογικά προβλήματα, επισκόπηση μελετών, τάσεις και προοπτικές*, ανακοίνωση στο Τρίτο Συνέδριο Σ. Καράγιωργα, Γιάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ: 78

¹²Ρ. Τσακαλούδη, (2012), *Σχολείο και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα., σελ:41.

1.2.1. Χαρακτηριστικά κοινωνικού αποκλεισμού

Η αναφορά και η εστίαση των πολιτικών σκοπιμοτήτων οι οποίες συνοδεύουν την μεταβίβαση από την έννοια της φτώχειας στον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού, προκάλεσε ενίσχυση στην άποψη πως με την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, απλώς κάποια παλαιότερα προβλήματα χαρακτηριστικών με νεότευκτους και λιγότερο με άσχημους όρους είτε στην καλύτερη περίπτωση, πως παλαιότερα και διαφορετικά ως προς την φύση τους προβλήματα τα οποία απλά αναφέρονται σύμφωνα με τον συγκεκριμένο ενιαίο όρο που δημιουργήθηκε.¹³

Αυτό σημαίνει πως όλα εκείνα τα ερωτήματα τα οποία δημιουργήθηκαν στην επιστημονική κοινωνία ήταν τα εξής που θα αναλυθούν παρακάτω :

1. Αποτελεί ο κοινωνικός αποκλεισμός μια έννοια η οποία δημιουργήθηκε με στόχο την κάλυψη γνωστών φαινομένων αντικαθιστώντας παλαιότερους όρους όπως αυτούς της φτώχειας;
2. Αν όχι τότε ποια αποτελεί την σύγχρονη κοινωνική πολιτική; Γεγονός αποτελεί πως η εμφάνιση και η επικράτηση του κοινωνικού αποκλεισμού ως έννοια τόσο στην θεωρία όσο και στην πολιτική πρακτική, σηματοδότησε πάρα πολύ σοβαρές και σημαντικές μετατοπίσεις που προήρθαν από παλαιότερους τρόπους προσδιορισμού και κατανόησης του φαινομένου που αφορά την φτώχεια.¹⁴

Με λίγα λόγια, ο κοινωνικός αποκλεισμός βοήθησε στην διεύρυνση του θεωρητικού ενδιαφέροντος σε 3 στάδια που είναι τα εξής :

Στάδιο Πρώτο : Από την επικέντρωση στο εισόδημα και την κατανάλωση προς μια ευρύτερη αντίληψη ενός μειονεκτήματος που παρουσιάζει πολυδιάστατη και πολύπλοκη μορφή

Στάδιο Δεύτερο : Από την παρουσία μιας στατικής εικόνας, μιας κατάστασης στέρησης προς μια πιο δυναμική ανάλυση διαδικασιών

¹³ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1993), *Towards a Europe of Solidarity: Combating Social Exclusion* (V6171/93).

¹⁴ Η.Κατσούλης, Δ.Καραντινός, Λ.Μαράτου-Αλιπραντή. Ε.Φρονήμου(2002),*Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, σελ:39

Στάδιο Τρίτο : Από την επικέντρωση στον άνθρωπο και το σπιτικό στην παραδοχή και αποδοχή πως παρόμοιες καταστάσεις στέρησης προκαλούν διαμόρφωση και βιώνονται αυστηρά σε τοπικό επίπεδο¹⁵

1.2.2. Συνέπειες κοινωνικού αποκλεισμού

Για κάποιον άνθρωπο αλλά και για διάφορες ομάδες που υπάρχουν, οι επιπτώσεις της συσσώρευσης διαφόρων αποστερήσεων σε εξαιρετικά σοβαρούς τομείς της ατομικής λειτουργίας, αποτελεί λόγο για την παραμονή από έξω είτε στο περιθώριο μιας πιο γενικής κατάστασης ευημερίας. Οι συγκεκριμένες συνέπειες παρουσιάζονται στην εξάρτηση του ανθρώπου από τα επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας, σε ένα πολύ χαμηλότερο στάδιο ζωής είτε μέσω ελαττωμένων προσδοκιών καθώς και στο στιγματισμό του συγκεκριμένου ανθρώπου.¹⁶

Οι συγκεκριμένες επιπτώσεις υπονομεύουν την ικανότητα του ανθρώπου, ο οποίος πλήττεται, να παίρνει μέρος παραγωγικά σε μια εξελισσόμενη και αναπτυσσόμενη οικονομία, επιβραδύνοντας με αυτόν τον τρόπο και την οικονομική ανάπτυξη μιας και το κόστος της κρατικής υποστήριξης των αποκλεισμένων αυτών ανθρώπων μέσω διαφόρων επιδομάτων κλπ, περιορίζοντας έτσι τους πόρους, οι οποίοι θα μπορούσαν να διατεθούν για διάφορες παραγωγικές επενδύσεις. Όλη αυτήν η διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού του πληθυσμού, ο οποίος αποκλείεται βάση του τρόπου ζωής τους αυξάνοντας παράλληλα τον κίνδυνο διατάραξης της κοινωνικής συνοχής μιας κοινότητας.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, γενικότερα, είναι σε θέση να υφίσταται σε ατομικό αλλά και σε συλλογικό ή γεωγραφικό επίπεδο. Και στα 3 αυτά επίπεδα που υφίσταται ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φύση και ο βαθμός του είναι σχετικά μετρίσιμα, σύμφωνα με τις ιδιότητες του συγκεκριμένου περιβάλλοντος και βάση, φυσικά, με τον τρόπο που προσδιορίζεται για τις τοπικές αρχές να συμμετέχει αλλά και να αποτελεί μέρος αυτού. Σε τοπικό επίπεδο, οι επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού αφορούν κυρίως την διατάραξη της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ του ανθρώπου και της κοινωνίας αλλά και στις αρμόδιες για την λήψη κοινωνικών και οικονομικών

¹⁵ Η. Κατσούλης, Δ. Καραντινός, Α. Μαράτου-Αλιπραντή. Ε. Φρονήμου (2002), *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, σελ: 40.

¹⁶ Ν. Βαρελίδης (1992), *Ο εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης*, Αντί, τ. 503.

αποφάσεων, αρχές. Το γεγονός αυτό που αναφέραμε παραπάνω θα μπορούσε να συμβεί για 2 βασικούς λόγους, καθώς ο συγκεκριμένος άνθρωπος δεν είναι σε θέση να εκπροσωπήσει σωστά τον ίδιο του τον εαυτό ή καθώς οι πόροι του δεν του επιτρέπουν την ενεργό συμμετοχή του στην συγκεκριμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων.¹⁷

1.2.3. Μέτρα αντιμετώπισης - Αναφορά

- Υλοτεχνική αναβάθμιση της υγειονομικής περιθαλψης και ίδρυση καινούριων νοσοκομείων
- Πρόσβαση στην ενημέρωση του πολίτη ή την ανάπτυξη του θεσμού του συνηγόρου του Πολίτη
- Εστίαση στην ποιότητα της κοινωνικής πολιτικής και εκπόνηση κοινωνικού χάρτη με στόχο την σωστή διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής
- Συνεχής διάλογος με την κοινωνία των πολιτών
- Αποκέντρωση δράσεων και συνεργία φορέων και δραστών
- Εκσυγχρονισμός της Δημόσιας διοίκησης
- Συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής με διάφορα προγράμματα
- Χρήση καινούριων τεχνολογιών και εξασφάλιση της πρόσβασης σε αυτές

Για να γίνουν πράξη οι παραπάνω τρόποι αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στα παρακάτω :

1. Σφαιρικότητα στην προαγωγή της καταπολέμησης προβλημάτων παρόμοιου είδους
2. Ενίσχυση της συμπληρωματικότητας
3. Ενίσχυση της αποκέντρωσης
4. Εξορθολογισμός της συγκεκριμένης κατάστασης
5. Βελτίωση ποιότητας πληροφόρησης και εξυπηρέτησης¹⁸

¹⁷ Κ. Νικοπούλου, (2007), *Ευπαθείς ομάδες*, ΤΕΙ Νοσηλευτικής, Λάρισα, σελ:89

¹⁸ Ε. Παπάνης, (2007), *Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, σελ: 56

1.3. Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες

1.3.1. Κοινωνικές ομάδες

Ο άνθρωπος αποτελεί ένα κοινωνικό ον και η ζωή του χαρακτηρίζεται από την συμμετοχή του στο ένα μεγάλο μέρος διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Η έννοια ομάδα αφορά τον αριθμό ατόμων συγκεντρωμένων σε μια συγκεκριμένη περίοδο ενώ ο όρος κοινωνική ομάδα αφορά ένα δυναμικό σύνολο ανθρώπων με κάποιο συγκεκριμένο στόχο, όπου κάτω από ευνοούμενες συνθήκες για την ενότητα, εξελίσσεται σε ένα οργανωμένο σύστημα με αλληλοεξαρτώμενους ρόλους, θεσμούς, αξίες, γνώσεις, στάσεις και κοινή συμπεριφορά, η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες των μελών της. Μια παρόμοια κοινωνική ομάδα, η οποία αποτελεί την πρώτη κοινωνική ομάδα στην οποία εντάσσεται ένας άνθρωπος είναι η οικογένεια.¹⁹

Γενικότερα, ευπαθείς κοινωνικές ομάδες ονομάζονται οι πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες αντιμετωπίζουν διάφορες δυσκολίες και δυσμενείς καταστάσεις στα κοινωνικά δρώμενα, γενικότερα. Ο συγκεκριμένος ορισμός, αφορά στο σύνολο του χαρακτηριστικά μιας ομάδας με συνέπεια να μην μπορεί να την συναγωνιστεί στην βάση ίσων όρων σε παρόμοιες καταστάσεις.

Παρόμοια χαρακτηριστικά αποτελούν οι μη εύρεση εργασίας, ψυχοκινητικά προβλήματα, γεωγραφικός αποκλεισμός, αδυναμία πρόσβασης στην πληροφόρηση, απουσία ουσιαστικών εκπαιδευτικών ιδιοτήτων και ικανοτήτων, η πλήρης απουσία επαγγελματικής προϋπηρεσίας, η αδυναμία πρόσβασης στην λειτουργία απόκτησης εκπαιδευτικής κατάρτισης και επαγγελματικής εμπειρίας. Επομένως, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως η ευπαθής κοινωνική ομάδα χαρακτηρίζεται και οριοθετείται από τα παραπάνω χαρακτηριστικά που προαναφέραμε παραπάνω.²⁰

Σαν ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, γενικότερα, χαρακτηρίζονται οι πληθυσμιακές ομάδες μέσω των οποίων επιτρέπονται, οι πλήρεις συμμετοχές στις οικονομικές, στις κοινωνικές και στις πολιτικές ενός τόπου ή η πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας, στα εισοδήματα αλλά και σε άλλους διαφορετικούς πόρους.

¹⁹ Ε. Παππά, (2010), *Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ο κοινωνικός αποκλεισμός τους*, Αθήνα, σελ: 62-63.

²⁰ Κ. Νικοπούλου, (2007), *Ευπαθείς ομάδες*, ΤΕΙ Νοσηλευτικής, Λάρισα, σελ: 94.

Παρακάτω παρουσιάζουμε τις κοινωνικές ομάδες οι οποίες θεωρούνται ευπαθείς και είναι οι εξής :

- Άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ)
- Εξαρτημένα από διάφορες ουσίες
- Αλκοολικοί
- Άτομα που είναι σε διαδικασία απεξάρτησης
- Άνθρωποι με πνευματικές ή ψυχικές διαταραχές ή με μακροχρόνια προβλήματα υγείας
- Αποφυλακισμένοι ή ανήλικοι παραβάτες
- Παλινοστούντες
- Άνθρωποι με γλωσσικές , πολιτισμικές ή άλλες ιδιαιτερότητες όπως Ρομά, Πομάκοι κ.λπ.
- Πρόσφυγες
- Μετανάστες
- Κακοποιημένες γυναίκες
- Ηλικιωμένοι
- Άνεργοι ή άστεγοι ή άποροι
- Κάτοικοι παραμεθόριων περιοχών²¹

1.3.2. Ρόλος της κοινωνίας απέναντι στις ευπαθείς ομάδες

Σίγουρα, το πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού και συγκεκριμένα των διαφόρων διακρίσεων θα πρέπει να αντιμετωπιστεί σε διάφορα επίπεδα και στάδια επικεντρώνοντας κυρίως στις ανάγκες που οι ομάδες αυτές έχουν. Σε μια χώρα σαν την δική μας, η δημιουργία και η διαμόρφωση μιας πολιτικής καθώς επίσης, και ο περιορισμός των θεσμικών εμποδίων σε διαφορετικούς κλάδους αποτελεί ευθύνη της κεντρικής διοίκησης εξασφαλίζοντας όλα τα απαραίτητα στοιχεία σε εθνικό πάντα επίπεδο.

Παρόλα αυτά, όμως, για την καταπολέμηση ορισμένων προβλημάτων κοινωνικοοικονομικής φύσεως όπως η επανένταξη ανθρώπων διαφορετικών περιοχών θα πρέπει να ακολουθείται μια συγκεκριμένη εφαρμογή μέτρων σύμφωνα

²¹Ε. Παππά, (2010), *Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ο κοινωνικός αποκλεισμός τους*, Αθήνα, σελ: 65.

με την γεωγραφική βάση, η οποία να ανταποκρίνεται στις συγκεκριμένες ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων, δίχως να παραγνωρίζεται η σημαντικότητα του τοπικού αυτού χαρακτήρα, μέτρων και δραστηριοτήτων με στόχο την καταπολέμηση των συγκεκριμένων προβλημάτων.²²

Για να γίνει αυτή η διαμόρφωση, όμως, έτσι ώστε να παρθούν οι αποφάσεις για τα καταλληλότερα μέτρα και έτσι να προγραμματιστούν οι απαιτούμενες ενέργειες για την αντιμετώπιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και την προώθηση διαφόρων ευπαθών κοινωνικών ομάδων θα πρέπει οπωσδήποτε να υφίστανται μια ξεκάθαρη εικόνα σε ότι έχει σχέση με την φύση αλλά και την έκταση των προβλημάτων αυτών στις διάφορες μορφές τις οποίες συναντάμε αλλά και στις τάσεις και τις προοπτικές που αυτές εμφανίζουν.

Για την πραγματοποίηση όλων των παραπάνω, όμως, θα πρέπει να υπάρξει η συμμετοχή και η άμεση συνεργασία όλων των φορέων που εμπλέκονται σε αυτό και αφορούν το τοπικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό, αφορά κυρίως την τοπική αυτοδιοίκηση, τους διάφορους κοινωνικούς εταίρους αλλά και διάφορους άλλους φορείς του ιδιωτικού τομέα. (συμπεριλαμβάνοντας και τους μη κερδοσκοπικούς κλάδους). Σημαντικό γεγονός, όμως, αποτελεί πως τα προβλήματα που προκαλούνται από το κοινωνικό αποκλεισμό δεν μπορούν να καταπολεμηθούν δίχως την πλήρη συμμετοχή και συνεργασία των ίδιων των ενδιαφερομένων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στις δραστηριότητες της κοινωνικοοικονομικής ένταξης.

Πέραν από το γεγονός αυτός, όμως, ο πολύπλοκος και σύνθετος χαρακτήρας των δραστηριοτήτων που απαιτούνται για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού προϋποθέτει μια διευρυμένη διαθεσμική συνεργασία όλων των αρχών που εμπλέκονται αλλά και των φορέων των αρχών αυτών. Είναι απαραίτητο, δηλαδή, να υπάρξει ενίσχυση στην συνεργασία των κεντρικών και των περιφερειακών διοικήσεων και φορέων με τους τοπικούς φορείς.²³

²²Κ. Νικοπούλου, (2007), *Ευπαθείς ομάδες*, ΤΕΙ Νοσηλευτικής, Λάρισα, σελ:107

²³Ο.π.

1.3.3. Κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα

Με το τέλος της περιόδου της άνθησης, η οικονομική ύφεση, η τεράστια ανεργία και η φτώχεια σφράγισαν τα τελευταία χρόνια την κατάσταση στην χώρα μας, δίνοντας πάρα πολύ μεγάλες διαστάσεις σε φαινόμενα όπως του κοινωνικού αποκλεισμού στην χώρα μας αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη υποχρεώνοντας έτσι την Ευρωπαϊκή Ένωση να ασχοληθεί εντατικά με το φαινόμενο αυτό.²⁴

Από το 1989 κιόλας, ξεκίνησε η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς εκείνη την εποχή έγινε αντικείμενο συζήτησης του Συμβουλίου και των Υπουργών κοινοτικών υποθέσεων αλλά και των σχετικών δηλώσεων όλων των επικεφαλών κρατών και Κυβερνήσεων, οι οποίοι υιοθέτησαν τον κοινωνικό χάρτη. Εκείνη την περίοδο, έγινε χρήση για πρώτη φορά σε επίσημο έγγραφο, ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το φαινόμενο αυτό θεωρήθηκε ως απόρροια των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών αναδιαρθρώσεων λόγω της ύφεσης που υπήρχε εκείνη την εποχή. Το συγκεκριμένο φαινόμενο συνδέθηκε με την ανεργία, τις ελαστικές μορφές εργασίας, τους χαμηλούς μισθούς, την κατάρρευση του κράτους και της εύννοιας χωρίς, όμως, να υπάρχει η παραμικρή ευθύνη στο καπιταλιστικό σύστημα της περιόδου εκείνης. Η ασάφεια της έννοιας αυτής απέβλεπε στη συσκότιση των τοξικών ανισοτήτων με ευθύνη στην αδυναμία των ατόμων.²⁵

Από την περίοδο εκείνη έως και σήμερα τα πράγματα άλλαξαν αρκετά. Στην χώρα μας, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιήθηκε το 1990 κάτι το οποίο πραγματοποιήθηκε παράλληλα με την δημιουργία του Εθνικού Παρατηρητηρίου Καταπολέμησης του Αποκλεισμού. Στα πλαίσια των πολιτικών επιδότησης εκείνης της περιόδου από την Ε.Ε., η χώρα μας ανέλαβε και πραγματοποιήσει διάφορα προγράμματα αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού.²⁶ Κατά την περίοδο

²⁴ Δ. Γουδήρος, Α. Καραμήτρου, (2011), *Εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, σελ: 63.

²⁵ Κ. Μάτσα, (2006), *Κοινωνικός αποκλεισμός και τοξικομανία: Όψεις της βιοπολιτικής της εξουσίας*, Αθήνα, σελ: 47.

²⁶ Ν.Φακολάς, Γιώργος Στυλιάρης, Καλλιόπη Μουλά (2005), *Ο κοινωνικός αποκλεισμός των απεξαρτημένων ατόμων*, στο «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα» τόμος Α', σελ. 331-365.

εκείνη βάση μελετών που διεξήχθησαν στην χώρα μας αποδείχθηκε πως οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες δεν αποτελούν κοινωνικά αποκλεισμένες αλλά και πως στην κοινωνία της χώρας μας σαν κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες παρουσιάζονται οι παραδοσιακές κοινωνικές ομάδες.²⁷

Μια από τις βασικότερες πηγές που βοηθούν την ύπαρξη και την ανάπτυξη του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί η ανεργία και κυρίως η μακροχρόνια ανεργία. Γίνεται εύκολα αντιληπτό, επομένως, πως με τα ποσοστά ανεργίας που υπάρχουν αυτήν την στιγμή στην χώρα μας (έφτασε το 28% για το 2013) το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο. Σε όλη αυτήν την κατάσταση της ανεργίας αλλά και της οικονομική κατάσταση που έχει αυτήν την στιγμή η Ελλάδα οφείλεται στην είσοδό της, το 2009, στην παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση.

Στον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανάπτυξη του στην χώρα μας έχει βοηθήσει και το γεγονός της εισόδου αρκετών μεταναστών (από Αλβανία, Ινδική Ήπειρο, ή χώρες της Σοβιετικής ένωσης) κυρίως κατά το τέλος του 20^{ου} και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Εκτός από τους μετανάστες σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι πολιτικοί πρόσφυγες, οι οποίοι είναι στις παρυφές της κοινωνίας της χώρας μας και αποτελούσαν πάντα μια συνεχή δεξαμενή κοινωνικά αποκλεισμένων ανθρώπων.

Στην δεξαμενή αυτήν, υπάρχουν και οι άνθρωποι που είναι εξαρτημένοι από ουσίες και είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός που θα σταθούμε και θα μιλήσουμε στην συνέχεια της πτυχιακής αυτής εργασίας. Θα μιλήσουμε στην επόμενη ενότητα για την χρήση και την εξάρτηση από ψυχοδραστικές ουσίες, όπως αυτές των τοξικομανών, είτε νόμιμες είτε όχι. Όλο και περισσότεροι νέοι τις τελευταίες δεκαετίες επέλεξαν τον δρόμο αυτόν σαν μια στρατηγική για να προσαρμοστούν ή για να επιβιώσουν μέσα σε μια κοινωνία που πρόσφερε οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση.²⁸

²⁷ Δ. Παπαδοπούλου (2004), *Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην ελληνική κοινωνία» στο «Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, βλ. 17, σελ. 367-398 , εκδ. Εξάντας.*

²⁸ Κ. Μάτσα, (2006), *Κοινωνικός αποκλεισμός και τοξικομανία: Όψεις της θιοπολιτικής της εξουσίας,, Αθήνα, σελ:52.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : ΕΞΑΡΤΗΣΙΟΓΟΝΕΣ ΟΥΣΙΕΣ

2.1. Βασικές έννοιες

Βάση του διεθνούς ορισμού από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, η έννοια της εξάρτησης είναι μια συνώνυμη έννοια της ασθένειας καθώς εμφανίζει διάφορες διαταραχές, βλάβες στην σωματική αλλά και στην ψυχική υγεία και έχει σαν αποτέλεσμα να επηρεάζει τις διαπροσωπικές σχέσεις παρουσιάζοντας διάφορες κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις . εξαρτημένος, επομένως, ονομάζεται ο άνθρωπος, ο οποίος βλάπτεται σωματικά, ψυχικά, κοινωνικά και οικονομικά από εξαρτησιογόνες ουσίες.²⁹

Οι εξαρτησιογόνες ουσίες είναι χημικές ουσίες οι οποίες έχουν σαν συνέπεια τον εθισμό. Ο εθισμός είναι μια κατάσταση, στην οποία ο χρήστης διακατέχεται από μια μη ελεγχόμενη θέληση κάνοντας χρήση διαφόρων ουσιών, οι οποίες οδηγούν σε μια ψυχική αλλά και σε μια σωματική κατάπτωση η οποία συνδυάζεται από διάφορα πολυσύνθετα συμπτώματα δυσφορίας, πόνου και εξαθλίωσης. Παρόμοιες εξαρτησιογόνες ουσίες αποτελούν το αλκοόλ, η νικοτίνη, η καφεΐνη, το χασίς, το όπιο, η μορφίνη, η ηρωίνη, οι αμφεταμίνες, το LSD, οι βενζοδιαζεπίνες και τα βαρβιτουρικά.³⁰

Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας έχει διαχωρίσει όλα τα ναρκωτικά σε δύο πάρα πολύ βασικές κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής :

- Τα βαριά ναρκωτικά τα οποία δημιουργούν πάρα πολύ σοβαρές επιδράσεις, οι οποίες βλάπτουν τον οργανισμό. (σε αυτήν την κατηγορία ναρκωτικών ανήκει το όπιο, η μορφίνη, η κοκαΐνη, οι αμφεταμίνες, το χασίς, το LSD, κλπ)
- Στα ελαφριά ναρκωτικά ανήκουν ουσίες οι οποίες δεν προκαλούν υποχρεωτικά εθισμό (σε αυτήν την κατηγορία ναρκωτικών ανήκει ο καπνός, τα βαρβιτουρικά, η καφεΐνη κλπ) ³¹

²⁹ 3^ο ΣΕΚ Περιστερίου, (2012), *Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω εξάρτησης από ουσίες*, Εργασία από το τμήμα Α5, Περιστερί.

³⁰ Χ. Δώνου, Ρ. Σαμπάνοβα, Χ. Κλεβύσα, (2012), *Εξαρτησιογόνες ουσίες και εθισμός*, Αθήνα, σελ: 89-92.

³¹ Ο.π.

Υπάρχουν, βέβαια, και άλλες πολλές διακρίσεις των ναρκωτικών. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Lewin (1928), τα ναρκωτικά χωρίζονται σύμφωνα με τις επιπτώσεις τους στις εξής κατηγορίες :

- 👇 Σε αυτά που προκαλούν ευφορία (όπιο, μορφίνη, ηρωίνη)
- 👇 Σε αυτά που προκαλούν φαντασία και παραισθήσεις (χασίς, παραισθησιογόνα)
- 👇 Υπνωτικά (βαρβιτουρικά)
- 👇 Μεθυστικά (αιθέρας, αλκοόλ)
- 👇 Διεγερτικά (αμφεταμίνες, κοκαΐνη)

Υπάρχουν, όμως, και άλλοι διαχωρισμοί των παραπάνω ουσιών, οι οποίες προκαλούν εθισμό όπως είναι τα οποιοειδή (όπιο, μορφίνη, κυδεΐνη, ηρωίνη), τα διεγερτικά (κοκαΐνη, αμφεταμίνες), τα παραισθησιογόνα ή όπως ονομάζονται διαφορετικά τα ψυχεδελικά (LSD, μεσκαλίνη, ψυλοκιβίνη, μεοξυαμφεταμίνες, DOM, MDMA ή αλλιώς έκσταση, DOET), τα αντικαταθλιπτικά, ηρεμιστικά, κατασταλτικά και τα υπνωτικά.³²

Το χασίς, είναι ένα ιδιαίτερα γνωστό ναρκωτικό από τα αρχαία χρόνια και είναι προερχόμενο από φύλλα ινδικής κάνναβης και δημιουργεί διέγερση, ευφορία, μεγαλώνει τη φαντασία και δημιουργεί ψευδαισθήσεις, οπτικές, ακουστικές αλλά και απτικές, δημιουργώντας έτσι διάφορες παραμορφώσεις στην αίσθηση του χώρου, διαταράσσοντας έτσι την συνείδηση αλλά και τις περισσότερες φορές δημιουργεί επιθυμία για βαθύ ύπνο.³³

Ακόμα, υπάρχουν διάφορα παυσίπονα τα οποία δημιουργούν τοξικομανία όπως είναι η υδροβρωμικήφαιναζοκίνη, η πενταζοκίνη, η κυκλαζοκίνη, η μεθαδόνη (έχει την χρήση και για την απεξάρτηση των ανθρώπων που είναι εξαρτημένοι από την ηρωίνη), η πυρρολαμιδόνη, η πεθιδίνη, η κετοβεσιδόνη κλπ.³⁴

Γενικότερα, εξαρτησιογόνα ουσία καλείται οποιαδήποτε φυσική ή συνθετική ουσία η οποία επιδρά στο Κεντρικό Νευρικό σύστημα του ανθρώπου και είναι σε θέση να χρησιμοποιηθεί με στόχο να αλλάξει κάποιος άνθρωπος την διάθεση του.

³² <http://kkeram1441.wordpress.com>, 04/03/2014

³³ <http://www.e-esyn.gr/tueseis.html> 07/03/2014

³⁴ <http://kkeram1441.wordpress.com>, 04/03/2014

Τις περισσότερες φορές χρησιμοποιείται η έννοια των «ναρκωτικών», ο οποίος, όμως, δεν υφίσταται σαν ακριβής όρος της έννοιας των συγκεκριμένων ουσιών καθώς μερικές από αυτές περιέχουν κατασταλτική επίδραση (όπως για παράδειγμα, όπως προαναφέραμε, τα υπνωτικά ή το αλκοόλ και άλλες παρόμοιες ουσίες με αυτές) και μερικές άλλες έχουν διεγερτική επίδραση (όπως για παράδειγμα οι αμφεταμίνες, η κοκαΐνη, κ.α.). Πολλές φορές μπορεί να συναντήσουμε και άλλους διαφορετικούς όρους για τις συγκεκριμένες ουσίες όπως είναι «ψυχότροπες» ή «εθιστικές»

Οι εξαρτησιογόνες αυτές ουσίες χωρίζονται κυρίως σε νόμιμες (όπως είναι ο καπνός ή ο καφές) και σε παράνομες (όπως είναι το χασίς και η ηρωίνη). Υφίσταται, όμως, και μια διαφορετική κατηγορία ουσιών, η οποία περιέχεται από τα ψυχότροπα φάρμακα (όπως είναι διάφορα ηρεμιστικά ή υπνωτικά) τα οποία, παρόλο που διατίθενται για ιατρικούς λόγους, γίνεται χρήση τους αρκετές φορές με στόχο να «φτιαχτεί» κάποιος, συνδυάζοντας τες συνήθως και με άλλες ουσίες (όπως είναι για παράδειγμα το αλκοόλ κλπ).

Με τον όρο ναρκωτικά, συνήθως αναφερόμαστε στις νόμιμες εξαρτησιογόνες ουσίες. Ο οργανισμός ενός ανθρώπου είναι σε θέση να δημιουργήσει ανοχή σε κάποια εξαρτησιογόνα ουσία ενώ όλες οι συγκεκριμένες ουσίες δημιουργούν σωματική αλλά και ψυχική εξάρτηση, από εκεί προέρχεται και ο όρος της ονομασίας που τους έχει δοθεί, που είναι εξαρτησιογόνες ουσίες. Η συγκεκριμένη εξάρτηση από τις παραπάνω ουσίες που προαναφέραμε αποτελούν μια ψυχολογική ή και μια σωματική κατάσταση, η οποία χαρακτηρίζεται από την επείγουσα και πάρα πολύ ισχυρή ανάγκη για λήψη της συγκεκριμένης εξαρτησιογόνας ουσίας, σε συνεχόμενη ή και σε περιοδική βάση, με βασικότερο στόχο να αισθανθεί ο χρήστης τα αποτελέσματα της δράσης της συγκεκριμένης ουσίας, είτε να κατορθώσει να αποφύγει την δυσμενή φάση την οποία δημιουργεί η στέρηση. Είναι εφικτό η εξάρτηση ενός ανθρώπου να αφορά περισσότερες από μια εξαρτησιογόνες ουσίες.³⁵

Γενικότερα, η χρήση εξαρτησιογόνων ή ψυχοδραστικών ή ψυχότροπων ουσιών παρουσιάζεται από πάρα πολύ νωρίς στην ιστορία του ανθρώπου και της κοινωνίας στην οποία ζει. Παρόλα αυτά, όμως, η εμφάνιση και η δράση των ουσιών αυτών

³⁵ Χ. Τσακνάκη, (2013), *Εξαρτησιογόνες ουσίες και κοινωνικός αποκλεισμός*, Ερευνητική εργασία, Αλίartos.

διαφέρει ανάμεσα στις κοινωνίες και τις διαφορετικές ιστορικές περιόδους καλύπτοντας έτσι ένα πάρα πολύ μεγάλο φάσμα πολιτικών και πολιτισμικών συνθηκών και εντελώς διαφορετικών ανθρώπινων αναγκών.³⁶

2.1.1. Αίτια

Θα μπορούσαμε να χωρίσουμε όλα τα αίτια που οδηγούν τους ανθρώπους στις εξαρτησιογόνες ουσίες, σε ατομικούς παράγοντες, σε ψυχολογικά αίτια, σε κοινωνικά αίτια, στον ρόλο της οικογενείας αλλά και της εκπαίδευσης. Τα αίτια αυτά, άσχετα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν είναι τα εξής :

- ❖ Η πάρα πολύ μικρή ηλικία 12 μέχρι 20 χρονών όπου το παιδί μεγιστοποιεί τα προβλήματα που τον απασχολούν με αποτέλεσμα να είναι πιο ευάλωτο και ευκολόπιστο, ψάχνοντας για νέες δυνατές συγκινήσεις
- ❖ Τα διάφορα οικογενειακά προβλήματα που υπάρχουν, τα οποία τις περισσότερες φορές οδηγούν τα παιδιά σε αδιέξοδο, στην απόρριψη αλλά και σε φυγή
- ❖ Η τάση των νέων για μίμηση και για ξενομανία η οποία οδηγεί στην αναζήτηση ισχυρών συγκινήσεων
- ❖ Οι παρέες και γενικότερα, το φιλικό περιβάλλον το οποίο είναι σε θέση να αποτελέσουν βασικό αίτιο στο να δοκιμάσει το παιδί παρόμοιες ουσίες δίχως να σκεφτεί την συγκεκριμένη χρονική στιγμή τι είναι αυτό που κάνει
- ❖ Οι δόλιοι τρόποι που χρησιμοποιούν οι έμποροι τέτοιων ουσιών για να πλησιάσουν τα «θύματα» τους
- ❖ Οι τάσεις αυτοκαταστροφής που εμφανίζουν πάρα πολλοί άνθρωποι και η επιθυμία τους να πληγώσουν κάποιους άλλους
- ❖ Η κακή εκπαίδευση πάνω στο θέμα αυτό και η άγνοια³⁷
- ❖ Τα κοινωνικά και τα οικονομικά προβλήματα
- ❖ Η περιθωριοποίηση

2.1.2. Επιπτώσεις

Γεγονός αποτελεί πως ο εθισμός και η εξάρτηση των χρηστών, έχουν πάρα πολύ σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία τους, στην σωματική όσο και στην ψυχική. Μερικά από τα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις των ουσιών αυτών γίνονται εμφανή

³⁶Χ. Δώνου, Ρ. Σαμπάνοβα, Χ. Κλεβύσα, (2012), *Εξαρτησιογόνες ουσίες και εθισμός*, Αθήνα, σελ:109.

³⁷<http://kkeram1441.wordpress.com>, 18/03/2014

κατευθείαν ενώ μερικά άλλα είναι μακροπρόθεσμα. Παρόλα αυτά, όμως, οι βλάβες που προκαλούνται στην υγεία είναι πάρα πολλές και σοβαρές καθώς κάποιες από αυτές τις ουσίες μπορεί να προκαλέσουν και θάνατο, είτε άμεσο είτε έμμεσο (όπως για παράδειγμα μέσω δυστυχήματος εξαιτίας του αλκοόλ)³⁸

Εκτός από την υγεία, όμως, υπάρχουν και κοινωνικές επιπτώσεις της χρήσης των ουσιών αυτών και το κόστος για τα εξαρτημένα αυτά άτομα αλλά και τις οικογένειές τους, είναι πάρα πολύ μεγάλο. Η καλύτερη λύση για το συγκεκριμένο κοινωνικό πρόβλημα είναι η καλύτερη εκπαίδευση και ενημέρωση στο συγκεκριμένο θέμα από όσο το δυνατόν μικρότερη ηλικία.³⁹

2.1.3. Πρόληψη και θεραπεία

Η θεραπευτική αντιμετώπιση των ουσιών που προκαλούν εξάρτηση πραγματοποιείται μέσω θεραπευτικών υποκατάστατων, ουσίες υποκατάστασης, μέσω μεθαδόνης (οπιοειδή), μέσω βουπρνορφίνης κλπ.⁴⁰ Επίσης, η θεραπεία πραγματοποιείται με σωματική αποτοξίνωση και με ατομική ή ομαδική ψυχοθεραπεία⁴¹. Για την πρόληψη, όμως, οι βασικές αρχές είναι οι παρακάτω :

- Δημιουργία Κεντρικού Σχεδιασμού για την καταπολέμηση των ουσιών αυτών περιλαμβάνοντας πρόληψη, θεραπεία, κοινωνική επανένταξη, έρευνα και αξιολόγηση
- Δεν αποτελεί υπόθεση μόνο των ειδικών αλλά αφορά όλους τους ανθρώπους και για τον λόγο αυτόν θα πρέπει να υπάρξει μια ευρύτερη κοινωνική δράση
- Δημιουργία πολιτικής πρωτογενούς πρόληψης, η οποία θα είναι κεντρικά σχεδιασμένη
- Κεντρικός Προγραμματισμός ο οποίος θα διασφαλίζει την σωστή κατανομή των υπηρεσιών πρόληψης αποτρέποντας έτσι τον κατακερματισμό και την αποσπασματικότητα
- Ανάπτυξη ενός κεντρικού συντονιστικού οργάνου που θα δρα σε συνεργασία με τα υπεύθυνα Υπουργεία και τη Διακομματική Επιτροπή της Βουλής

³⁸Χ. Τσακνάκη, (2013), *Εξαρτησιογόνες ουσίες και κοινωνικός αποκλεισμός*, Ερευνητική εργασία, Αλιάρτος.

³⁹<http://kkeram1441.wordpress.com>, 18/03/2014

⁴⁰ΟΚΑΝΑ, (2008), *Εξάρτηση από ουσίες : Είναι ασθένεια και απαιτεί θεραπεία*, Αθήνα, σελ22-23.

⁴¹3ο ΣΕΚ Περιστερίου, (2012), *Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω εξάρτησης από ουσίες*, Εργασία από το τμήμα Α5, Περιστερί.

- Ο ΟΚΑΝΑ απαιτείται να είναι ανεξάρτητος και αντιπροσωπευτικός οργανισμός ο οποίος θα συντονίζει, θα εποπτεύει και θα αξιολογεί διάφορες δράσεις
- Αναγκαστική ανάπτυξη μνημονίων συνεργασίας με ειδικές πληθυσμιακές ομάδες
- Ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης και ενημέρωσης για παιδιά και για γονείς
- Προώθηση της πολιτιστικής δημιουργίας και ανάπτυξης από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
- Ανάπτυξη καλύτερων νομοθετικών πλαισίων
- Δημιουργία και στήριξη περισσότερων Κέντρων Πρόληψης
- Μεγαλύτεροι βοήθεια και συμβολή της κοινωνίας⁴²

2.2. Ελληνική νομοθεσία για τα ναρκωτικά

Έναν πάρα πολύ σημαντικό ρόλο έχει ο κοινωνικός παράγοντας ο οποίος είναι πιο καθοριστικός ακόμα και από οποιαδήποτε νομοθετική μεταρρύθμιση, που εμφανίζεται τις περισσότερες φορές με στόχο να οριοθετήσει κάτι το οποίο υπάρχει ήδη στην συνείδηση και την πεποίθηση των ανθρώπων.

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες δεν συμφωνούν με το κοινό αίσθημα τότε δεν θα ευδοκιμήσουν και είναι σίγουρη η αποτυχία τους. Υπάρχει, όμως, και η άλλη όψη στην οποία δημιουργούνται διάφορα προβλήματα μέσω της εξαναγκαστικής αποδοχής και συμμόρφωσης με τη νομοθεσία της χώρας μας μέσω διαφόρων συμβάσεων διεθνών οργανισμών στις οποίες η Ελλάδα αποτελεί μέλος.

Το γεγονός αυτό συμβαίνει εξαιτίας των συμβάσεων αυτών, οι οποίες εκφράζουν την φιλοσοφία διαφορετικών κοινωνικών δομών, οι οποίες δεν ανταποκρίνονται αναγκαστικά στην φιλοσοφία και τη νοοτροπία την οποία έχει διαμορφώσει βάση κάποιας ορισμένης χρονικής περιόδου.

Αρχικός στόχος, στην ιστορική αυτήν αναδρομή της νομοθεσίας των ναρκωτικών ήταν η πραγματοποίηση της μείωσης της ζήτησης αλλά και η καλύτερη ποινική καταπολέμηση των εξαρτημένων ανθρώπων και τον διαχωρισμό τους σε εμπόρους. Για τον σκοπό αυτόν στα μέσα του 1990 πραγματοποιήθηκαν 3 πάρα πολύ βασικά βήματα για την πρόληψη και την ενίσχυση της προσπάθειας αυτής. Τα τρία αυτά

⁴² <http://www.e-esyn.gr/tueseis.html> 04/03/2024

βήματα ήταν η δημιουργία της δράσης του θεσμού των Κέντρων Πρόληψης, η ανάπτυξη του προγράμματος υποκατάστασης μέσω χορήγησης μεθαδόνης αλλά και η πραγματοποίηση διαφόρων εφαρμογών δράσεως με σκοπό την κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση πρώην εξαρτημένων χρηστών.⁴³

Η πρώτη νομοθεσία που αφορούσε την χρήση ναρκωτικών στην χώρα μας, ήταν ο νόμος 1681/1919 το άρθρο 5 και ως το 1954 ο χρήστης ναρκωτικών αντιμετωπιζόταν σαν άνθρωπος του υποκόσμου. Το 1954, λοιπόν, βγήκε ο νόμος 3084/1954 με τον οποίο οριζόταν πως ο χρήστης ουσιών ήταν ασθενής και όχι εγκληματίας και έτσι εγκλινόταν για θεραπεία. Το 1970, τέθηκε σε ισχύ ο νόμος 743/1970 όπου διαχωρίστηκαν οι τοξικομανείς και οι μη χρήστες. Το 1987, ορίστηκε ο νόμος 1729/1987 στον οποίο οριζόταν η αντιμετώπιση της διάδοσης των ναρκωτικών, η προστασία των νέων και περιείχε διάφορες άλλες διατάξεις, οι οποίες αντικατέστησαν το νόμο 743/1970. Ο νόμος αυτός, 1729/1987, διέκρινε φανερά πλέον τους χρήστες διακίνησης και χρήστες ναρκωτικών ουσιών σε τοξικομανείς και μη, προβλέποντας για τους τοξικομανείς ελαττωμένα πλαίσια ποινών και ειδική θεραπευτική μεταχείριση. Πάρα πολύ σημαντικό κομμάτι του νόμου αυτού ήταν η καινοτομία που παρουσίαζε για την αναγνώριση της ανάγκης εξέλιξης διαφόρων υπηρεσιών πρόληψης και κοινωνικής επανένταξης, δημιουργώντας έτσι έναν πάρα πολύ σημαντικό φορές και σήμερα το ΚΕ.Θ.Ε.Α.. (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων)⁴⁴

Το 1993, υπήρξε ο νόμος 2161 ο οποίος περιείχε μερικές τροποποιήσεις και προσθήκες του προηγούμενου νόμου ορίζοντας τον ΟΚΑΝΑ (Οργανισμός κατά των Ναρκωτικών) ενώ αργότερα υπήρξαν και άλλες διαφορετικές τροποποιήσεις με τους νόμους, 2331/1995, 2408/1996, 2479/1997 και 2721/1999. Σύμφωνα με το νόμο 3459/2006 οριοθετήθηκε η κωδικοποίηση των διατάξεων που λειτουργούν μέχρι και σήμερα σαν κώδικας νόμων για τα ναρκωτικά (ΚΝΝ).

Στην συνέχεια, υπήρξαν και άλλοι νόμοι, όπως ο νόμος 3727/2008 (ΦΕΚ Α' 257/18-12-2008), ο νόμος 3772/2009 (ΦΕΚ Α' 112/10-7-2009), ο νόμος 3811/2009 (ΦΕΚ Α'

⁴³ <http://www.prolipsi-xanthi.gr>, 08/04/2014

⁴⁴ Σ. Αντωνίου, Π. Μ. Αθανασίου, (2012), *Το κοινωνικό φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης στην Ελλάδα και στην Εσθονία*, Πτυχιακή εργασία, Κόρινθος.

231/18-12-2009), ο νόμος 3849/2010 (ΦΕΚ Α' 90/26-5-2010) ο οποίος αποτελούσε τροποποίηση του νόμου 3213/2003 και τέλος, το νομοσχέδιο του 2011, το οποίο είχε προκαλέσει πολλές αντιδράσεις. Σύμφωνα με το νόμο αυτόν η απεξάρτηση εισήχθη σαν μέτρο ποινής και περιλαμβάνει διάφορες ακόμα τοποθετήσεις για ναρκωτικά όπως ότι δεν πρέπει να τιμωρείται όποιος έχει για δική του χρήση ναρκωτικά (σε αριθμό που δικαιολογεί την προσωπική χρήση) κλπ.⁴⁵

2.3. Οικονομική κρίση και εξαρτησιογόνες ουσίες

Μέσα σε παρόμοιες συνθήκες που περνάει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, με μια γενική κοινωνική και οικονομική κρίση το πρόβλημα της δημιουργίας, της διακίνησης αλλά και της χρήσης τέτοιων ουσιών που προκαλούν εξάρτηση εμφανίζει αύξηση και όσο περνάει ο καιρός αυξάνεται και επιδεινώνεται συνεχώς.⁴⁶

Στην χώρα μας, η μικρότερη ηλικία που εισέρχεται κάποιος στη συγκεκριμένη περιπέτεια της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών είναι μια από τις χαμηλότερες ανάμεσα σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες. Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά σοβαρό και σημαντικό και για αυτό θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην πρωτογενή πρόληψη. Γενικότερα, η εξάρτηση ουσιών αποτελεί μια πάρα πολύ σοβαρή μορφή αποξένωσης και κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία προκαλείται στους ανθρώπους εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούν.

Η απόλυτη ιατρική προσέγγιση του συγκεκριμένου προβλήματος της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών προκαλεί διάφορα προβλήματα καθώς επικεντρώνεται μόνο στο σύμπτωμα και όχι στον τρόπο καταπολέμησης των αιτιών, οι οποίες οδηγούν στην χρήση και στην συνέχεια σιγά-σιγά στην εξάρτηση. Το αίτημα, για μια απολύτως καινούρια προσέγγιση στο συγκεκριμένο ζήτημα αποτελεί αδήριτη ανάγκη. Τα τελευταία χρόνια, υπήρξε η δημιουργία καινούριων προϋποθέσεων με στόχο την διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης πρότασης για την πρωτογενή πρόληψη στην Ελλάδα, μετά από μια ακολουθία διαδικασιών, η οποία περιείχε διάφορες γόνιμες

⁴⁵ Ο.π.

⁴⁶ <http://www.kethea.gr/Portals>, 21/04/2014

σκέψεις, ομιλίες, προβληματισμούς αλλά και διάφορες πάρα πολύ χρήσιμες και εποικοδομητικές αντιπαραθέσεις.⁴⁷

Γενικότερα, η χρηματοοικονομική κρίση δημιουργεί πάρα πολλά καινούρια φάρμακα, τα οποία είναι εξαιρετικά επικίνδυνα και επιβλαβή για τον ανθρώπινο οργανισμό, ενώ παράλληλα οδηγούν τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, συμπεριλαμβανομένου και τους χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, ολοένα και πιο κοντά στον κοινωνικό αποκλεισμό. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην οικονομική κρίση που έχει πλήξει την τελευταία πενταετία περίπου την χώρα μας, μέσα από τις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούν όπως είναι η οικονομική ανασφάλεια, η ανεργία και τα πάρα πολύ μεγάλα προβλήματα επιβίωσης που αντιμετωπίζουν πολλοί συνάνθρωποί μας.

Όλα τα παραπάνω δημιουργούν τεράστια προβλήματα σε όλες τις κοινωνικές ομάδες (όπως παιδιά, ηλικιωμένους, χρόνια πάσχοντες, ανθρώπους με αναπηρία, μετανάστες κλπ) αλλά κυρίως πλήττονται οι χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών μιας και το γεγονός αυτό έχει γίνει ήδη αντιληπτό καθώς υπάρχει πολλαπλή επιβάρυνση εξαιτίας της χρήσης και της περιθωριοποίησης από την κοινωνία, η οποία γίνεται εντονότερη κατά την περίοδο της χρηματοοικονομικής ύφεσης διατρέχοντας έτσι πολλοί οι χρήστες των ουσιών αυτών τεράστιο κίνδυνο για κοινωνικό αποκλεισμό.⁴⁸

Στην χώρα μας, βάση στοιχείων του ΚΕ.Θ.Ε.Α., για το έτος του 2012, 6 στους 10 εξαρτημένους χρήστες οι οποίοι πλησιάζουν τις υπηρεσίες που παρέχει ο ΚΕ.Θ.Ε.Α. είναι χρήστες ηρωίνης. Στον συγκεκριμένο αριθμό οι περισσότεροι από τους μισούς είναι μακροχρόνιοι χρήστες. Στην δεύτερη θέση της λίστας αυτής είναι η κάνναβη με 27,5%, η κοκαΐνη, οι αμφεταμίνες και άλλα διάφορα διεγερτικά με 7,5%. Γενικότερα, η οικονομική κρίση βάση ερευνών έχει αποδειχθεί πως επηρεάζει πάρα πολύ αρνητικά το συγκεκριμένο πρόβλημα της εξάρτησης από ουσίες καθώς σπρώχνει όλο και περισσότερους χρήστες στην εξάρτηση σαν ένα μέσω αυτό-θεραπείας από τον φόβο και το άγχος που προκαλούνται σε τέτοιες περιόδους. Σε τέτοιες περιόδους, οικονομικής ύφεσης, οι εξαρτημένοι χρήστες ουσιών, οι οποίοι είναι ήδη άνεργοι,

⁴⁷ <http://www.e-esyn.gr/tueseis.htm> 04/04/2014

⁴⁸ <http://www.kethea.gr/Portals>, 21/04/2014

χάνουν εντελώς το κίνητρο και την θέληση τους για απεξάρτηση και θεραπεία καθώς θεωρούν αδύνατο να βρουν μια δουλειά μετά την θεραπεία τους, η οποία θα αποτελεί λόγο περιθωριοποίησης από την κοινωνία και έτσι θα οδηγηθούν στην υποτροπή.

Ένα άλλο γεγονός που είναι άξιο αναφοράς, για περιόδους οικονομικής κρίσης, είναι πως σε αυτές τις περιόδους δημιουργούνται πάρα πολύ φθηνά ναρκωτικά και έτσι ευνοείται ιδιαίτερα η προώθηση νοθευμένων ουσιών με εξαιρετικά μικρό κόστος. Το γεγονός αυτό συνδυάζεται με την είσοδο νέων συνθετικών ουσιών όπως είναι τα συνθετικά κανναβινοειδή, τα οποία βρίσκονται κυρίως σε περιοχές της Θεσσαλονίκης αλλά και η κρυσταλλική μεθαμφεταμίνη που βρίσκεται κυρίως στην Αθήνα.⁴⁹ Η οικονομική κρίση, γενικότερα, βοηθάει στην ανάπτυξη της αντίληψης πως μερικές κοινωνικές ομάδες είναι κατώτερες, βάζοντας έτσι σε μεγάλο κίνδυνο τα δικαιώματα των ομάδων αυτών. Με λίγα λόγια, θα μπορούσαμε να πούμε πως η οικονομική κρίση βάζει σε κίνηση έναν ψυχολογικό αλλά και έναν κοινωνικό μηχανισμό, ο οποίος βοηθάει στην στοχοποίηση των ευπαθών αυτών κοινωνικών ομάδων.

Βάση όλων των παραπάνω συνθηκών που αναφέρθηκαν γίνεται ξεκάθαρο πως οι περικοπές που έχουν υπάρξει στους φορείς υγείας και κοινωνικής φροντίδας και προστασίας έχουν βοηθήσει στην ανάπτυξη του προβλήματος της εξάρτησης ουσιών αλλά και του κοινωνικού αποκλεισμού, βοηθώντας έτσι στον περιορισμό της πρόσβασης των χρηστών σε αναγκαίες υπηρεσίες αλλά και πηγές βοήθειας.

2.4. Κοινωνικός αποκλεισμός και εξαρτησιογόνες ουσίες

Σε αυτήν την ευπαθή κοινωνική ομάδα αποκλεισμού ανήκουν οι εξής :

- ❖ Άνθρωποι οι οποίοι υπάγονται στο πρόγραμμα Μεθαδόνης του ΟΚΑΝΑ
- ❖ Πρώην χρήστες οι οποίοι υπάγονται σε διάφορα προγράμματα επιδότησης Ν.Θ.Ε. είτε σε προγράμματα επιδότησης Ν.Ε.Ε. του ΟΑΕΔ
- ❖ Απεξαρτημένα άτομα ή άνθρωποι οι οποίοι είναι σε διαδικασία απεξάρτησης

Η πλειοψηφία των χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών έχει αισθανθεί στέρηση και κοινωνικό αποκλεισμό σε πολλαπλά κοινωνικά στάδια, είτε ταυτόχρονα με την

⁴⁹Σ. Αντωνίου, Π. Μ. Αθανασίου, (2012), *Το κοινωνικό φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης στην Ελλάδα και στην Εσθονία*, Πτυχιακή εργασία, Κόρινθος.

κατάχρηση είτε πριν το ξεκίνημα της. Για μεγάλο μέρος των ανθρώπων, ο τρόπος ζωής αυτός θα μπορούσε να γίνει αντιληπτός σαν αναποτελεσματική λύση στην κατάσταση που νοιώθουν και ζουν, και όχι σαν το πρόβλημα αυτό καθαυτό.

Μονοδιάστατες παρεμβάσεις, οι οποίες επικεντρώνονται στην ελάττωση της βλάβης ή στην εξάλειψη της ψυχολογικής εξάρτησης αγνοούν όλα αυτά τα εξαιρετικά σημαντικά και ιδιαίτερα σοβαρά κοινωνικά μειονεκτήματα τα οποία βιώνουν οι άνθρωποι και την ιδιαίτερα κρίσιμη κοινωνική διάσταση της επανένταξης. Η εστίαση που δίνεται στην μάθηση, στην ενημέρωση αλλά και στην επαγγελματική κατάρτιση, εκτός από την ουσία αποτελεί αναγκαία έτσι ώστε η κοινωνική ένταξη και η αποχή από την χρήση των ουσιών αυτών να είναι ρεαλιστικός και εφικτός σκοπός.⁵⁰

Οι χρήστες παρόμοιων ουσιών ονομάζονται τοξικομανείς. Οι τοξικομανείς χαρακτηρίζονται ως χρόνια ασθενής και είναι κάτι το οποίο τον στιγματίζει ανεξίτηλα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να δέχεται στον κοινωνικό αποκλεισμό τον στιγματισμένο καθώς θεωρείται απειλή. Η απειλή αυτήν έχει κυρίως σχέση με την τάξη και την ασφάλεια αλλά και με τις επικρατέστερες ιδεολογικές αντιλήψεις που επικρατούν αλλά και τις αξίες.

Μέσα από την δημόσια προβολή από τις εφημερίδες αλλά και από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δημιουργείται και αναπτύσσεται η συγκεκριμένη εικόνα του τοξικομανή σαν άρρωστος, στιγματίζοντάς τον έτσι και κάνοντας τον αντικείμενο συζήτησης από τις άλλες κοινωνικές ομάδες, δημιουργώντας διάφορες προκαταλήψεις και διακρίσεις. Όλο αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι χρήστες αυτοί να είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παρέχονται αλλά παράλληλα να θεωρούνται και υπαίτιοι για την κατάστασή τους.

2.5. Μέτρα αντιμετώπισης- Αναφορά

- Υλοτεχνική αναβάθμιση της υγειονομικής περίθαλψης και ίδρυση καινούριων νοσοκομείων
- Πρόσβαση στην ενημέρωση του πολίτη ή την ανάπτυξη του θεσμού του συνηγόρου του Πολίτη

⁵⁰ Δ. Γουδήρος, Α. Καραμήτρου, (2011), *Εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, σελ: 75.

- Εστίαση στην ποιότητα της κοινωνικής πολιτικής και εκπόνηση κοινωνικού χάρτη με στόχο την σωστή διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής
- Συνεχής διάλογος με την κοινωνία των πολιτών
- Αποκέντρωση δράσεων και συνεργία φορέων και δραστών
- Εκσυγχρονισμός της Δημόσιας διοίκησης
- Συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής με διάφορα προγράμματα
- Χρήση καινούριων τεχνολογιών και εξασφάλιση της πρόσβασης σε αυτές

Για να γίνουν πράξη οι παραπάνω τρόποι αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στα παρακάτω :

1. Σφαιρικότητα στην προαγωγή της καταπολέμησης προβλημάτων παρόμοιου είδους
2. Ενίσχυση της συμπληρωματικότητας
3. Ενίσχυση της αποκέντρωσης
4. Εξορθολογισμός της συγκεκριμένης κατάστασης
5. Βελτίωση ποιότητας πληροφόρησης και εξυπηρέτησης⁵¹

⁵¹Ε. Παπάνης, (2007), *Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, σελ:62.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Σύμφωνα, με μελέτες οι οποίες έχουν λάβει χώρα ο προγραμματισμός, ο σχεδιασμός, η υλοποίηση και ο συντονισμός των πολιτικών κοινωνικής προστασίας στον τομέα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, στο πλαίσιο ενός ελλειμματικού δημόσιου μοντέλου παρέμβασης κοινωνικής προστασίας εμφανίζει πάρα πολύ σοβαρές και σημαντικές αδυναμίες και στρεβλώσεις που κατά βάση εμφανίζονται στους εξής λόγους :

- Στην απουσία στοχευόμενων στρατηγικών προστασίας των ανθρώπων σε δύσκολες συνθήκες και κοινωνικού αποκλεισμού
- Στην έλλειψη ολοκληρωμένων ενεργητικών δραστηριοτήτων εργασιακής και κοινωνικής ένταξης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων⁵²

Οι ευπαθείς αυτές ομάδες περιορίζονται στην περιστασιακή λήψη επιδοματικών παροχών, δίχως προοπτικές για να ανεξαρτητοποιηθεί από την δημόσια συνδρομή ή οδηγούνται σε αναχρονιστικές μορφές ιδρυματικής περίθαλψης με φόβο τον στιγματισμό. Ταυτόχρονα, έχουν γίνει αντιληπτά διάφορα οργανωτικά, διοικητικά και χρηματοδοτικά ελαττώματα στη δράση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση αλλά και διάφορες καθυστερήσεις στην σωστή και αποτελεσματικότερη κάλυψη της ζήτησης με στόχο ποιοτικότερες υπηρεσίες και παροχές της κοινωνικής προστασίας⁵³

Σίγουρα, όμως, δεν θα πρέπει να παραληφθεί πως η συγκεκριμένη κατάσταση, επιδεινώνεται από τα οργανωτικά και λειτουργικά ελαττώματα σε τοπικό επίπεδο, τα οποία ενισχύονται ιδιαίτερα από τον μικρό βαθμό αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων και μεταφορών αρκετών πόρων από την Κεντρική Διοίκηση. Βάση του Νόμου 3852/2010 (ΦΕΚ Α'/2010) με ονομασία «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκέντρωσης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης», σχηματίζει ένα εντελώς

⁵²Ε. Παπάνης, (2007), *Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, σελ:59.

⁵³Δ. Γουδήρος, Α. Καραμήτρου, (2011), *Εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, σελ 76.

καινούριο πλαίσιο ανάπτυξης της Τοπικής Διακυβέρνησης βάση των αιρετών Περιφερειών αλλά και των καινούριων πιο ισχυρών ΟΤΑ πρώτου βαθμού. Στόχος του νόμου αυτού αποτελεί η εξασφάλιση των παρακάτω :

1. Της εγγύτητας στη λήψη των αποφάσεων
2. Της χρηστής διακυβέρνησης
3. Της εποπτείας και του ελέγχου
4. Της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής
5. Της ανάπτυξης και εξέλιξης του ρόλου και των δικαιωμάτων του πολίτη
6. Του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων

Όλο αυτό, ιδιαίτερα, για τους πολίτες των τοπικών κοινωνιών και των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων αποκλεισμού, η ανάπτυξη και η αποτελεσματικότερη δράση ισχυρών και αποκεντρωμένων αυτό-διοικητικών οντοτήτων, με ιδιαίτερα σοβαρές και σημαντικές ευθύνες και αναπτυξιακές δραστηριότητες, βοηθάει στο να πλησιάσουν οι πολίτες τη διοίκηση με συνέπεια την στάση της υποχρέωσης τους για επίσκεψη στις κεντρικές υπηρεσίες για διεκπεραίωση των υποθέσεων τους.⁵⁴

Σημαντικό ρόλο σε όλο αυτό παίζει η ολοκληρωτική απουσία προγραμματισμού αλλά και σχεδιασμού σε τοπικό κυρίως επίπεδο το οποίο έχει σαν συνέπεια την αποσπασματική καταπολέμηση των κοινωνικών προβλημάτων και αναγκών αλλά και την συνεχή προώθηση συγκεκριμένων και ολοκληρωμένων πολιτικών και προγραμμάτων κοινωνικής φροντίδας.⁵⁵ Οι ειδικές ιδιότητες του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού έχουν την δυνατότητα να κατευθύνουν σε μεγάλο βαθμό την οργανωτική διάρθρωση των παρεμβάσεων της κοινωνικής διοίκησης ως προς το τοπικό επίπεδο. Η καταγραφή, η αρχική αξιολόγηση των αναγκών, η οργάνωση προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών αλλά και η εξατομικευμένη προσέγγιση των ορισμένων περιπτώσεων κοινωνικού αποκλεισμού είναι πεδίο που προσφέρει διάφορα προνόμια με στόχο την ανάδειξη της σημαντικότητας της προώθησης της

⁵⁴Κοινωνική Υπηρεσία Περιφέρειας, (2013), *Πρόταση μοντέλου οργάνωσης Κοινωνικής Υπηρεσίας Περιφέρειας και ΟΤΑ Α' Βαθμού.*

⁵⁵Ε. Παππά, (2010), *Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ο κοινωνικός αποκλεισμός τους*, Αθήνα, σελ: 65.

αποκέντρωσης στην κοινωνική πολιτικά αλλά και στην διεύρυνση της κοινωνικής αρμοδιότητας των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.⁵⁶

Σίγουρα, όλα τα παραπάνω αποτελούν συσχέτιση με διάφορα άλλα ερωτήματα που δημιουργούνται και έχουν σχέση με την διάρθρωση και τις δραστηριότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ωστόσο, μια ακολουθία αρχών αλλά και κριτηρίων βοηθάει στην ενίσχυση των επιχειρημάτων προς όφελος της ευθύνης και τους ρόλους των Τοπικών Αυτοδιοικήσεων στα σοβαρά θέματα κοινωνικής πολιτικής. Εκτός από αυτό, όμως, είναι σημαντικό το γεγονός της ανάδειξης πως οποιαδήποτε τομεακή δημόσια πολιτική για να βοηθηθεί η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, διαμορφώνει διάφορους συγκεκριμένους όρους οργανωτικής διάρθρωσης, κατανομής και ρόλου ανάμεσα στους διοικητικούς υπαλλήλους και στην διοικητική αποτελεσματικότητα.⁵⁷

Επίσης, έχει δημιουργηθεί ένα δίκτυο κοινωνικών υποστηρικτικών υπηρεσιών το οποίο επιχειρεί να δράσει σαν ένα μοντέλο με στόχο την διασύνδεση των δομών και των προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής τα οποία έχουν δημιουργηθεί σε Τοπικό Επίπεδο, συνδυάζοντας έτσι την εξατομικευμένη προσέγγιση προσώπων τα οποία πλήττονται είτε απειλούνται από το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Το δίκτυο αυτό, δημιουργήθηκε το 2003 με την σύμφωνη γνώμη των δομών και των δημοτικών επιχειρήσεων και έχει την ευχέρεια να βοηθάει όλες τις αποκεντρωμένες κοινωνίες στις οποίες υπάρχει έξαρση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ παράλληλα βασικό κριτήριο αποτελεί η έλλειψη διαφόρων υπηρεσιών που οι λειτουργίες τους στοχεύουν στην αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού σε τοπικό επίπεδο.⁵⁸

Στο πλαίσιο του γενικότερου συντονισμού, βάση του νόμου 3852/2010 και της αξιολόγησης της εφαρμογής των τοπικών πολιτικών κοινωνικής προστασίας του πολίτη έχουν υλοποιηθεί τα εξής :

⁵⁶Ξ. Κοντιάδης, (2006), *Η δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Θεσσαλονίκη, σελ 101-102.

⁵⁷Α. Πασσάς, ,Θ., Τσέκος (2005), *Οκτώ προϋποθέσεις για αποτελεσματική διακυβέρνηση*, Ελευθεροτυπία.

⁵⁸Ξ. Κοντιάδης, (2006), *Η δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Θεσσαλονίκη, σελ:58-59.

- Οργανωτική και επιτελική εξέλιξη των παρεμβάσεων των διαφόρων φορέων άσκησης πολιτικής κοινωνικής φροντίδας με στόχο την κάλυψη του συντονιστικού ελλείμματος και των επικαλύψεων
- Βοήθεια στην ενίσχυση των φορέων αυτών με στόχο την ύπαρξη και την δημιουργία νέων στοχευόμενων κοινωνικών υπηρεσιών
- Στήριξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης στο σύνολο των τοπικών πολιτικών κοινωνικής προστασίας του πολίτη
- Ανάπτυξη ενός νέου συνεκτικού συστήματος δεικτών με στόχο τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας των πολιτικών κοινωνικής προστασίας και της ποσοτικοποιημένης αξιολόγησης⁵⁹

Με την ανάπτυξη της Δομής Κοινωνικής Προστασίας που ορίζει το Πρόγραμμα Καλλικράτης, σαν ολοκληρωμένη διαδικτυακή πλατφόρμα, θα παρέχετε η δυνατότητα στους χρήστες των συγκεκριμένων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας να έχουν πρόσβαση μέσω διαδικτύου και κινητών τηλεφώνων σε όλες τις κοινωνικές υπηρεσίες με στόχο την καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού.⁶⁰

Με το Πρόγραμμα Καλλικράτης, έχει δημιουργηθεί και τμήμα κοινωνικής φροντίδας το οποίο έχει τις εξής αρμοδιότητες και ευθύνες :

- Η ανάπτυξη διαφόρων προγραμμάτων προστασίας των οικονομικά αδυνάτων, των μεταναστών, των προσφύγων αλλά και των επαναπατριζόμενων με την παροχή άμεσης περίθαλψης ή κάποιου επιδόματος σε διάφορες κοινωνικές ομάδες.
- Η χορήγηση πιστοποιητικού οικονομική αδυναμίας
- Είσοδος σε διάφορα ιδρύματα κοινωνικής φροντίδας (όπως για παράδειγμα Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων)

⁵⁹Κοινωνική Υπηρεσία Περιφέρειας, (2013), *Πρόταση μοντέλου οργάνωσης Κοινωνικής Υπηρεσίας Περιφέρειας και ΟΤΑ Α' Βαθμού.*

⁶⁰3ο ΣΕΚ Περιστερίου, (2012), *Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω εξάρτησης από ουσίες*, Εργασία από το τμήμα Α5, Περιστερί.

Εκτός από το τμήμα κοινωνικής φροντίδας, πάντως, έχουν δημιουργηθεί και άλλα τμήματα τα οποία βοηθάνε την Τοπική Αυτοδιοίκηση στην καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού. Τέτοια τμήματα είναι τα εξής :

- Τμήμα χορήγησης προνομιακών επιδομάτων
- Τμήμα κοινωνικής εργασίας
- Τμήμα εποπτείας – Ελέγχου κοινωνικών ερευνών και οργάνωσης της διαβούλευσης
- Τμήμα συντονισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των κοινωνικών πολιτικών και των γραφείων κοινωνικών υποστηρικτικών υπηρεσιών
- Τμήμα διοικητικής και νομικής υποστήριξης⁶¹

Γενικότερα, η σημαντικότητα της δημιουργίας αποκεντρωμένων Τοπικών δικτύων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας με στόχο την αντιμετώπιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, δεν σταματάει στην τεχνικό-οργανωτική διάσταση που επικεντρώνεται στην ηλεκτρονική συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών αλλά και την εξυπηρέτηση των ανθρώπων στις κοινωνικές υπηρεσίες. Στο στάδιο της πρωτοβάθμιας κοινωνικής προστασίας, η οργανωτική μορφή της ηλεκτρονικής δικτύωσης είναι πάρα πολύ σημαντική και αναγκαία υποδομή.⁶²

Με λίγα λόγια, η εστίαση των πολιτικών αντιμετώπισης του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού σε τοπικό επίπεδο, επικεντρώνεται στην αποφασιστική σημαντικότητα της τοπικής κοινωνίας ως προς τη διερεύνηση και την άμβλυνση του συγκεκριμένου φαινομένου. Άλλωστε, το περιβάλλον και οι συνθήκες οποιασδήποτε διοικητικής δομής έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία μιας και είναι σε θέση να αποτελέσει για αυτήν πηγή εξουσίας αλλά και πηγή αμφισβήτησης.⁶³

⁶¹ Κοινωνική Υπηρεσία Περιφέρειας, (2013), *Πρόταση μοντέλου οργάνωσης Κοινωνικής Υπηρεσίας Περιφέρειας και ΟΤΑ Α΄ Βαθμού*.

⁶² Δ. Γουδήρος, Α. Καραμήτρου, (2011), *Εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, σελ 63.

⁶³ Ξ. Κοντιάδης, (2006), *Η δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Θεσσαλονίκη, σελ 107.

Εικόνα 1 : Διαίρεση σύμφωνα με Πρόγραμμα Καλλικράτης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟ ΑΓΡΙΝΙΟΥ

4.1. Δήμος Αγρινίου

Ο Δήμος Αγρινίου, αποτελεί Δήμο της Δυτικής Περιφέρειας Ελλάδος, ο οποίος θεσπίστηκε σύμφωνα με το Πρόγραμμα Καλλικράτης, βάση της συνένωσης των προϋπαρχόντων Δήμων Αιτωλίας, Αγγελοκάστρου, Αγρινίου, Αρακύνθου, Θεστιέων, Μακρυνείας, Νεάπολης, Παναιτωλικού, Παραβόλας, Παρακαμπυλίων και Στρατού.

⁶⁴(βλέπε εικόνα 6.1)

Εικόνα 2 : Δήμος Αγρινίου

Η έκταση του συγκεκριμένου Δήμου ανέρχεται στις 1246,65 τ. χλμ., ενώ ο πληθυσμός του Δήμου Αγρινίου είναι 106.053 κάτοικοι βάση της απογραφής που πραγματοποιήθηκε το 2011. Πριν από την θέσπιση του Προγράμματος Καλλικράτη, ο Δήμος Αγρινίου αποτελούσε Δήμο του Νομού Αιτωλοακαρνανίας, με μεγαλύτερη πόλη του Νομού το Αγρίνιο. Βρίσκεται στο πιο κεντρικό σημείο του νομού αυτού και το μεγαλύτερο κομμάτι είναι πεδινό. ⁶⁵

⁶⁴<http://pdfcast.org/pdf/1282287011> 03/03/2014

⁶⁵<http://84.205.237.72/newsite3/index.php> 03/03/2014

4.2. Κοινωνικά προβλήματα του Δήμου Αργινίου

Ο Δήμος Αργινίου, θα μπορούσαμε να πούμε πως αποτελεί ένα ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένο δήμο της χώρας μας στα κοινωνικά προβλήματα αλλά και στον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτό το γεγονός, όμως, δεν σημαίνει πως και ο συγκεκριμένος Δήμος δεν έχει παρόμοια προβλήματα. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η πόλη και ο Δήμος του Αργινίου γενικότερα είναι τα παρακάτω :

- ❖ Το γενικό πολεοδομικό σχέδιο του Δήμου Αργινίου
- ❖ Η βιομηχανική περιοχή δίχως οργάνωση και πολεοδομικό σχεδιασμό
- ❖ Πάρα πολύ έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα
- ❖ Οικιστική ζώνη με χρήσεις ασύμβατες στην κατοικία
- ❖ Σημειακά ιδιαίτερα υποβαθμισμένες περιοχές κατοικίας
- ❖ Εμπορικό κέντρο το οποίο βοηθάει και γειτονικούς Δήμους με αποτέλεσμα την κυκλοφοριακή συμφόρηση
- ❖ Μικροί κοινόχρηστοι χώροι με μεγάλη διασπορά
- ❖ Πάρα πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας
- ❖ Έλλειμμα κοινωνικού εξοπλισμού
- ❖ Προβλήματα ύδρευσης και αποχέτευσης⁶⁶
- ❖ Φτώχεια
- ❖ Αρκετοί άστεγοι
- ❖ Άτομα εξαρτημένα από ουσίες
- ❖ Ηλικιωμένοι και άνθρωποι με χρόνιες παθήσεις
- ❖ Μετανάστες

Παρόλο που υπάρχουν τα παραπάνω κοινωνικά προβλήματα στον Δήμο Αργινίου, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πάρα πολλές προσπάθειες καταπολέμησης των παραπάνω προβλημάτων με την Δημοτική Αρχή του Δήμου Αργινίου να προχωράει στην ανάπτυξη διαφόρων υπηρεσιών και στην πραγματοποίηση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων με βασικότερο σκοπό την εξυπηρέτηση των πολιτών σε θέματα πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και πρόνοιας σύμφωνα πάντα, με το πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής.⁶⁷

⁶⁶Β. Φωτάκης, (2014), *Τα προβλήματα του Δήμου Αργινίου*, ΉμεροNews, Αργίνο.

⁶⁷<http://www.cityofarginio.gr/social-services/social-services.html> 03/05/2014

Με το κοινωνικά αυτά προβλήματα που παρουσιάσαμε παραπάνω μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε και τις μορφές κοινωνικού αποκλεισμού που υπάρχουν στον Δήμο Αγρινίου. Οι μορφές κοινωνικού αποκλεισμού, λοιπόν, που εμφανίζονται είναι η απόρριψη ατόμων αλλά και η παρενόχληση ενώ σε εξαιρετικά μικρότερο βαθμό εντοπίζεται η μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού λόγω διαφορετικών τάξεων ανθρώπων.

4.3. Καταπολέμηση κοινωνικών προβλημάτων Δήμου Αγρινίου

Για την αντιμετώπιση όλων των κοινωνικών προβλημάτων και του κοινωνικού αποκλεισμού που υπάρχει στον Δήμο Αγρινίου έχει δημιουργηθεί, όπως και στους περισσότερους δήμους της Ελλάδας, ένα Δίκτυο Κοινωνικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών. Η δημιουργία του συγκεκριμένου φορέα έγινε στις 1 Αυγούστου του 2003 και ονομάζεται Τριγωνίδα Α.Ε. και αποτελεί ένα Γραφείο Παροχής Κοινωνικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών για κοινωνικά ευπαθείς ομάδες οι οποίες κατοικούν στην περιοχή αυτήν.

Για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, η αναπτυξιακή SolnetPID, με την βοήθεια της “EuroteamKEK ΑΕ” ξεκίνησε τη δραστηριότητα του έργου «Δράσεις κοινωνικής ένταξης ευάλωτων ομάδων Δήμου Αγρινίου, Θέρμου, Ξηρομέρου, περιφερικής ενότητας Αιτωλοακαρνανίας» 23μηνιας απασχόλησης για ανθρώπους που ανήκουν σε διάφορες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (όπως για παράδειγμα σε μακροχρόνια ανέργους, σε άτομα με αναπηρία, σε οικονομικούς μετανάστες, ανθρώπους που απειλούνται από φτώχεια αλλά και ανθρώπους που ήταν εθισμένοι σε ουσίες και έχουν απεξαρτηθεί).⁶⁸

Η συγκεκριμένη κίνηση είχε ως στόχο την ενεργοποίηση και την κινητοποίηση των διαφόρων φορέων με βασικότερο σκοπό την ανάπτυξη νέων θέσεων εργασίας για ανέργους ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Το δίκτυο, αυτό, Αλληλεγγύης αποτελεί μια αναπτυξιακή σύμπραξη η οποία αναπτύχθηκε μέσω των δυνατοτήτων που

⁶⁸<http://www.kethea.gr/Portals.08/05/2014>

προσφέρει το ΕΣΠΑ αλλά και από την αποφασιστικότητα των τοπικών κοινωνιών αλλά και των φορέων του Νομού Αιτωλοακαρνανίας.

Μέσα από τις παραπάνω ενέργειες έρευνας, εκπαίδευσης, εξέλιξης και υποστήριξης των κοινωνικών αυτών ομάδων αλλάζει ο τρόπος με τον οποίο καταπολεμούνται τα προβλήματα που αναπτύχθηκαν με την είσοδο της χώρας μας στην οικονομική κρίση. Η συγκεκριμένη ενέργεια υλοποιήθηκε σύμφωνα με το πλαίσιο της Δράσης 3 «Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για ευάλωτες ομάδες», της «Πρόληψη και αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού ευπαθών ομάδων του πληθυσμού» αλλά και της « Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού 2007-2013».

Η συγκεκριμένη πρόταση υποβλήθηκε τον Μάρτιο του 2012 και το έργο της δράσης αυτής αξιολογήθηκε ιδιαίτερα θετικά από την Ειδική Υπηρεσία, την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία της Γενικής Γραμματείας Διαχείρισης Κοινοτικών και άλλων πόρων του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.⁶⁹ Στις 22 Ιουνίου του 2012, υπήρξε η ένταξη της πράξης «Διάσταση Κοινωνικής Επιχείρησης Αστικής Εταιρίας-Κοινωνικές Δομές αντιμετώπισης της φτώχειας στον Δήμο Αγρινίου», η οποία βασιζόταν στο Επιχειρησιακό πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού.

Η συγκεκριμένη, λοιπόν, πράξη έχει ως βασικότερο της στόχο την υποστήριξη ομάδων του πληθυσμού, οι οποίες πλήττονται από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό βάση ενός πλέγματος παροχής κοινωνικών υπηρεσιών στον Δήμο Αγρινίου. Συγκεκριμένα, η πράξη αυτήν στοχεύει στα εξής :

- ❖ Στην ενδυνάμωση και στην κοινωνική ενσωμάτωση των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και συγκεκριμένα των αστέγων και των ανθρώπων που είναι στα πρόθυρα της φτώχειας, στον συγκεκριμένο Δήμο. Αυτό θα πραγματοποιηθεί μέσω ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και ενημέρωσης που θα παρέχετε μέσω των κοινωνικών Δομών οι οποίες θα δρουν στο πλαίσιο που ορίζει η πράξη αυτή

⁶⁹ΚΕΚ Αναπαύσεως, (2013), *Ευκαιρίες απασχόλησης*, Αγρίνιο.

- ❖ Στην καταπολέμηση της φτώχειας και του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού, ο οποίος έχει επηρεαστεί από την χρηματοοικονομική ύφεση.⁷⁰

Η πράξη αυτή, που προαναφέραμε, θα δρα για δυο χρόνια βάση των όρων και των προϋποθέσεων δράσης, οι οποίοι ορίζονται από την πρόσκληση 49 των παρακάτω κοινωνικών δομών άμεσης αντιμετώπισης της φτώχειας που είναι οι εξής :

- **Κοινωνικό Παντοπωλείο** : Αποτελεί μια σύμπραξη της Δημοτικής αρχής και της Μητρόπολης και βοηθάει όσους έχουν ανάγκη μέσα από συνανθρώπους που έχουν την δυνατότητα να συνεισφέρουν. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα προσφέρει την δυνατότητα σε απόρους και σε άλλες κοινωνικές ομάδες που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα να επιλέγονται σύμφωνα με προκαθορισμένα κριτήρια και να προμηθεύονται δωρεάν αγαθά.⁷¹ Στο κατάστημα αυτό διανέμονται συχνά είδη παντοπωλείου, είδη ατομικής υγιεινής κατεψυγμένα προϊόντα είδη ένδυσης και υπόδησης, βιβλία παιχνίδια, εκκ.α. και βασικός τους στόχος είναι η μόνιμη τροφοδότηση 150 οικογενειών σε μηνιαία βάση αλλά και η παροχή προϊόντων κόστους περίπου 40 ευρώ τουλάχιστον τον μήνα⁷²
- **Ανοιχτό κέντρο ημερήσιας υποδοχής αστέγων** : Το συγκεκριμένο κέντρο που στεγάζετε στον Δήμο Αγρινίου παρέχει προσωρινή διαμονή σε ημερήσια βάση σε άστεγους, χώρο τουλάχιστον 200 τ.μ.. Στόχος του συγκεκριμένου εγχειρήματος αποτελεί η στέγαση μέχρι και 50 ανθρώπων κάθε μέρα έχοντας ταυτόχρονα την ευχέρεια πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και πληροφόρησης από ειδικούς επιστήμονες και ελόπτες υγείας.⁷³
- **Δομή παροχής συσιτίων** : Η συγκεκριμένη Δομή δρα στο πνευματικό κέντρο του Ιερού Ναού Ευαγγελιστρίας στο Αγρίνιο, προσφέροντας κάθε μέρα υπηρεσίες σίτισης σε τουλάχιστον εκατό άπορους και αστέγους
- **Κοινωνικό φαρμακείο** : Το φαρμακείο αυτό, συμβάλει στην καλύτερευση της πρόσβασης σε διάφορες υπηρεσίες υγείας και

⁷⁰<http://static.diavgeia.gov.gr> 03/03/2014

⁷¹<http://agrinio.pblogs.gr/2011/02/koinoniko-pantopwleio-dhmov-agriniov.html> 02/03/2014

⁷²<http://www.ngodiastasi.gr> 03/03/2014

⁷³<http://static.diavgeia.gov.gr> 03/03/2014

περίθαλψης προσφέροντας σε τουλάχιστον εκατό άστεγους, άπορους και ανέργους κάθε μήνα δωρεάν φάρμακα, υγειονομικό περιεχόμενο και προϊόντα φαρμακείου τα οποία εξασφαλίζονται βάση συνεργασιών με διάφορες μεγάλες φαρμακοβιομηχανίες και τοπικούς φαρμακευτικούς συλλόγους αλλά και από την συμμετοχή και την κινητοποίηση συλλογικών φορέων και πολιτών.

- **Δημοτικός λαχανόκηπος:** Ο συγκεκριμένος λαχανόκηπος αναπτύσσεται στο Πατρικό Δοκμίου στο Αγρίνιο σε ιδιόκτητη έκταση 10 στρεμμάτων ενιαίου αρδευμένου και περιφραγμένου αγροκτήματος, προσφέροντας ισότιμα σε 100 άπορους, ανέργους και άστεγους με στόχο την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών για έναν χρόνο. Στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, παρέχεται ο απαιτούμενος εξοπλισμός και τα κατάλληλα εργαλεία αλλά το 10% της ετήσιας παραγωγής παρέχεται στο Κοινωνικό Παντοπωλείο.
- **Τράπεζα χρόνου :** Η τράπεζα χρόνου, δρα με την μορφή δικτύου, προσφέροντας στους ωφελούμενους την ευχέρεια να ανταλλάσουν μεταξύ τους αγαθά, προϊόντα και υπηρεσίες με την χρήση μονάδων εναλλακτικού συστήματος
- **Γραφείο διαμεσολάβησης**⁷⁴: Το συγκεκριμένο γραφείο προσφέρει υπηρεσίες πληροφόρησης σε τουλάχιστον 200 άπορους, άνεργους και άστεγους κάθε μήνα βάση των υπηρεσιών που παρέχουν οι κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της φτώχειας στις οποίες έχουν την δυνατότητα να απελευθερώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες που αυτοί έχουν έτσι ώστε να επωφεληθούν από τις λειτουργίες κοινωνικής αλληλεγγύης. Ταυτόχρονα, προσφέρουν διάφορες υπηρεσίες διευκόλυνσης στην επικοινωνία των ανθρώπων αυτών με τους αρμόδιους κρατικούς φορείς σε ζητήματα που έχουν σχέση με την υγεία και την απασχόληση (ΟΑΕΔ, Νοσοκομεία κλπ)⁷⁵

Το συγκεκριμένο σχέδιο κοινωνικής Αλληλεγγύης βοηθάει περισσότερους από 750 πολίτες του Δήμου Αγρινίου καθώς βοηθάει τους άστεγους αλλά και ανθρώπους οι οποίοι είναι στα πρόθυρα της φτώχειας. Επίσης, έχει δημιουργηθεί και το πρόγραμμα

⁷⁴<http://static.diavgeia.gov.gr/03/03/2014>

⁷⁵<http://www.ngodiastasi.gr/03/03/2014>

«βοήθεια στο σπίτι» το οποίο είναι μια πάρα πολύ χρήσιμη προσέγγιση για την φροντίδα και την προστασία των ηλικιωμένων. Το πρόγραμμα αυτό αναπτύχθηκε από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών και την Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. Βάση του συγκεκριμένου προγράμματος, οι ηλικιωμένοι βρίσκονται στην κοινότητα τους, κοντά στο οικείο περιβάλλον τους, ελαχιστοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τις πιθανότητες κοινωνικού αποκλεισμού με την πιθανή είσοδο τους σε κάποιο ίδρυμα σε περίπτωση που δεν υπάρχει κάποια οικογένεια να τους στηρίξει ή αν αυτή δεν ενδιαφέρεται.⁷⁶

Γενικότερα, οι Δομές Κοινωνικής Αλληλεγγύης του Δήμου Αγρινίου λειτουργούν με πάρα πολύ μεγάλη επιτυχία προσφέροντας πάρα πολλά οφέλη στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. Μέχρι σήμερα, ένας μεγάλος αριθμός κατοίκων του Δήμου Αγρινίου έχει ενταχθεί στις Δομές αυτές εξασφαλίζοντας πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες για την βελτίωση της διαβίωσης του.⁷⁷

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός, είναι και η δράση του Δήμου Αγρινίου και για τους χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, σύμφωνα πάντα με την συνεργασία του ΚΕ.Θ.Ε.Α. και του ΟΚΑΝΑ. Πάρα πολύ σημαντικό ρόλο παίζει και η δράση του ΟΚΑΝΑ Αγρινίου (Μονάδα Υποκατάστασης Βουπρενορφίνης Αγρινίου) Δ.Υ.ΠΕ. Δυτικής Ελλάδος.⁷⁸ Εξίσου σημαντικό ρόλο παίζει το Κέντρο Ψυχικής Υγείας Αγρινίου το οποίο αποτελεί μια Δημόσια Υπηρεσία Ψυχικής Υγείας, η οποία εντάσσεται στο Εθνικό Σύστημα Υγείας και υπάγεται διοικητικά στο Γενικό Νοσοκομείο Αγρινίου λειτουργώντας στο κέντρο της πόλης του Αγρινίου από τις αρχές του 2007.⁷⁹

⁷⁶<http://www.cityofagrinio.gr/social-services/voitheia-sto-spiti/>, 03/03/2014

⁷⁷Η. Καλέση, (2013), Κοινωνικές Δομές αντιμετώπισης της φτώχειας στο Δήμο Αγρινίου, Αγρίνιο.

⁷⁸http://www.ektepn.gr/Documents/PDF/DIKTYO_DATH.pdf 04/03/2014

⁷⁹<http://www.hospital-agrinio.gr/component/content/article/267> 04/03/2014

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ-ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ύστερα από συνεννόηση με την επιβλέπουσα καθηγήτρια της πτυχιακής αυτής εργασίας, όσον αφορά το περιεχόμενο των ερωτήσεων, δημιουργήσαμε το ερωτηματολόγιο το οποίο θα μας βοηθούσε στην εξαγωγή συμπερασμάτων για την εργασία μας. Το ερωτηματολόγιο, συμπεριλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού αλλά και ανοιχτού τύπου, και διατηρεί το απαραίτο χαρακτηριστικό της ανωνυμίας. Κάνοντας τις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να μας χορηγηθεί η άδεια για την διεξαγωγή της έρευνάς μας στο κέντρο ΟΚΑΝΑ του δήμου Αγρινίου, καταφέραμε να αποκομίσουμε τα απαραίτητα δικαιολογητικά, με αποτέλεσμα να προχωρήσουμε στην έρευνα. Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε 25 άτομα, τα οποία πληροφορήθηκαν λεπτομερώς για το θέμα της έρευνάς μας, και τα οποία οικειοθελώς και χωρίς καμία πίεση, θέλησαν να το συμπληρώσουν. Πάντα με το χαρακτηριστικό της ανωνυμίας και της διακριτικότητας να χαρακτηρίζει την έρευνά μας.

Κατόπιν της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, συλλέξαμε τις απαντήσεις, τις κατηγοριοποιήσαμε και μέσω των υπολογιστικών φύλλων του excel, καταφέραμε να διεξάγουμε συμπεράσματα και στη συνέχεια να τους δώσουμε μορφή μέσω πινάκων και διαγραμμάτων, κάτι το οποίο ήταν απαραίτητο για την επιτυχή διεξαγωγή της έρευνας μας και συνεπώς της πτυχιακής εργασίας μας.

Α' ΜΕΡΟΣ-ΓΕΝΙΚΑ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου και αφορούσε το φύλλο των ερωτηθέντων. Η συντριπτική πλειοψηφία είναι άνδρες. Από το γράφημα αυτό συμπεραίνουμε πως οι άνδρες είναι αυτοί που μπαίνουν πιο εύκολα στον κόσμο των ναρκωτικών συγκριτικά με τις γυναίκες. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβαίνει ίσως επειδή η πρόσβαση για αυτούς μέσω γνωριμιών είναι πιο εύκολη και πιο άμεση. Η δεύτερη ερώτηση του ερωτηματολογίου, είναι επίσης κλειστού τύπου και αναφέρεται στην ηλικία των ερωτηθέντων. Οι επιλογές είναι τρεις: 18-25, 26-35, 36-45. Τα ποσοστά 18-25 και 26-35, είναι αυτά που έχουν τους υψηλότερους δείκτες, με μικρή

διαφορά μεταξύ τους και με μεγαλύτερη τιμή αυτή των 26-35. Μέσω των αποτελεσμάτων αυτών συμπεραίνουμε πως οι νεαρές ηλικίες είναι πιο επιρρεπείς. Δυστυχώς είτε επηρεάζονται από παρέες, είτε επειδή έχουν την ανάγκη να δικτυωθούν, είτε έχουν συναισθηματικά κενά και προσπαθούν με αυτόν τον παράδοξο τρόπο να τα γεμίσουν. Δυστυχώς στις μέρες μας η πρόσβαση στα ναρκωτικά είναι πολύ εύκολη για τα νεαρά άτομα.

Συνεχίζουμε στην τρίτη ερώτηση, που αφορά το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, όπου οι απόφοιτοι λυκείου και απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ είναι αυτοί με τους μεγαλύτερους δείκτες. Από το γράφημα αυτό συλλέγουμε μια πολύ σημαντική πληροφορία. Οι ερωτηθέντες-χρήστες ουσιών (όσοι τουλάχιστον συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια), είναι άτομα μορφωμένα στην πλειοψηφία, κάτι το οποίο υποδηλώνει πως στα ναρκωτικά δεν οδηγούνται μόνο όσοι δεν έχουν κάποιο αξιόλογο μορφωτικό επίπεδο. Η τέταρτη ερώτηση έχει ως θέμα της την εργασιακή κατάσταση των ερωτηθέντων, όπου η συντριπτική πλειοψηφία είναι άνεργη (48%) και ακολουθεί η περιστασιακή ανεργία. Αυτά τα ποσοστά είναι δείγματα των καιρών μας, όπου εν μέσω οικονομικής κρίσης, η ανεργία των νέων γενικότερα είναι στα ύψη. Και δυστυχώς, αφού η Ελλάδα δεν μπορεί να απορροφήσει νέους με πτυχία και όρεξη για δουλειά, η απορρόφηση πρώην χρηστών ναρκωτικών ουσιών, φαντάζει αλλά και είναι ακόμη πιο δύσκολο, με αποτέλεσμα τα άτομα αυτά να νιώθουν πάντα παραγκωνισμένα, να μην μπορούν να αφομοιωθούν στην κοινωνία και τελικά να μην μπορούν να ξεφύγουν από τα ναρκωτικά.

Περνάμε στην πέμπτη ερώτηση, η οποία αφορά το μηνιαίο εισόδημα των ερωτηθέντων όπου το 80% δηλώνει εισόδημα από 0 έως 300 ευρώ. Η ερώτηση αυτή συνδέεται άμεσα με την προηγούμενη. Από τη στιγμή που το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι άνεργο ή εργάζεται περιστασιακά, είναι επακόλουθο, το εισόδημά τους να κυμαίνεται σε αυτές τις τιμές. Στην έκτη ερώτηση ένας στους τρεις δηλώνει δημότης Αγρινίου, κάτι απόλυτα λογικό καθώς η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο κέντρο OKANA του Αγρινίου.

Β' ΜΕΡΟΣ-ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

Περνάμε στο δεύτερο μέρος της έρευνάς μας, όπου οι ερωτήσεις αναφέρονται στις συνθήκες διαβίωσης των ερωτηθέντων, με το 84% να έχει σταθερή κατοικία ενώ το 16% απαντάει πως η κατοικία του δεν είναι μόνιμη λόγω οικογενειακών και οικονομικών προβλημάτων. Στην ερώτηση «Με ποιόν διαμένετε αυτόν τον καιρό, το 36% ζει ακόμη με τους γονείς του ενώ οι υπόλοιποι συζούν είτε με φίλους είτε με συντρόφους, ενώ κανείς δεν μένει μόνος του, καθώς δεν μπορούν να συντηρήσουν μία κατοικία μόνοι τους, λόγω της οικονομικής τους κυρίως κατάστασης.

Γ' ΜΕΡΟΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Από το σημείο αυτό και έπειτα οι ερωτήσεις αφορούν το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Στην ερώτηση ποιοι λόγοι ωθούν στη γνωριμία κάποιου με τα ναρκωτικά οι απαντήσεις θα λέγαμε ότι είναι αναμενόμενες, όπως η φτώχεια, η άσχημη ψυχολογική κατάσταση καθώς επίσης και οι κακές συναναστροφές. Ακόμη η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε πως είχε συγκεκριμένα βιώματα στη νεαρή ηλικία που τους ώθησαν στην επαφή με τις εξαρτησιογόνες ουσίες. Συνεχίζοντας, το 72% των ερωτηθέντων απαντάει πως τα ναρκωτικά συνδέονται άμεσα με την εγκληματικότητα. Όταν κάποιος είναι εξαρτημένος και νιώθει την έλλειψη της ουσίας στο σώμα του, είναι πολύ πιθανό να καταφύγει σε παράνομες πράξεις, μόνο και μόνο για να βρει τα λεφτά και να πάρει τη δόση του, εφόσον η οικονομική του κατάσταση είναι κάτω του μετρίου.

Όταν οι οικογένειες των ερωτηθέντων πληροφορήθηκαν για την εξάρτησή τους οι σχέσεις τους επηρεάστηκαν αρνητικά. Ακόμη 2 στους 3 βίωσαν τον κοινωνικό αποκλεισμό λόγω της εξάρτησής τους, καθώς αδυνατούσε να βρει εργασία καθώς επίσης και η συμπεριφορά του κοινωνικού του περιγύρου, ήταν αρνητική και απαξιωτική. Ας μην ξεχνάμε ότι στην Ελλάδα το θέμα των ναρκωτικών είναι ακόμα ένα θέμα «ταμπού» και δεν αντιμετωπίζεται με τον κατάλληλο τρόπο.

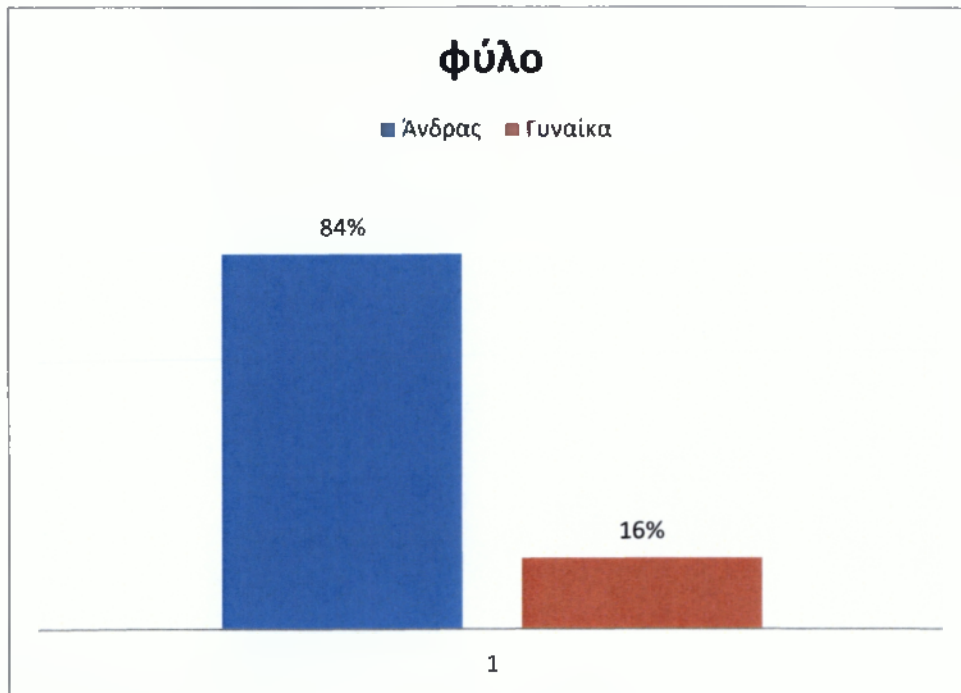
Πάραυτα, η υποστήριξη των χρηστών από το οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον, τόσο σε οικονομικά όσο και σε ψυχολογικά θέματα είναι γεγονός, κάτι που υποδηλώνει το χαρακτήρα της ελληνικής οικογένειας, που στα δύσκολα βρίσκεται ενωμένη. Το 76% των ερωτηθέντων απαντάει πως κατά τη διάρκεια της

επανεξέταξή τους συμμετείχαν σε αθλητικές και πολιτισμικές δραστηριότητες, οι οποίες όμως δεν ήταν μέλημα του κράτους, αλλά προσωπικής επιλογής. Ως πρώην χρήστες, η σχέση με το φιλικό και οικογενειακό περιβάλλον έχουν αποκατασταθεί πλήρως, χωρίς να νιώθουν τον κοινωνικό αποκλεισμό στη προσπάθεια δημιουργίας νέας παρέας. Όμως οι ίδιοι δεν αισθάνονται άνετα στην αναφορά του παρελθόντος τους και έτσι οι πλειοψηφία τους δεν αποκρύπτει ότι υπήρξαν χρήστες ναρκωτικών ουσιών, φοβούμενοι την απόρριψη.

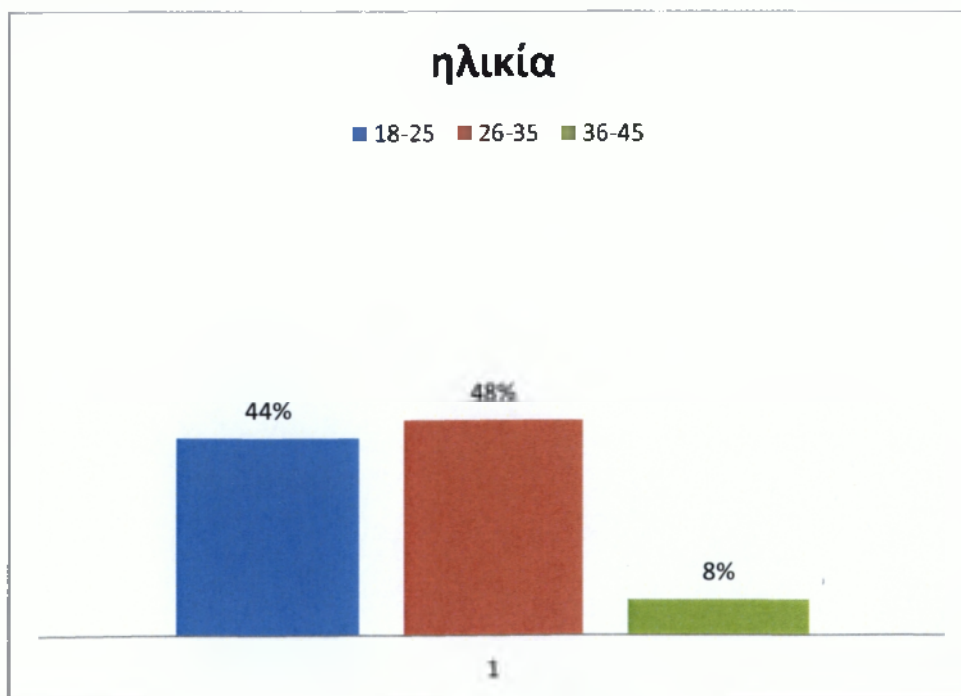
Τέλος αναφέρουν πως αν και η συμβολή των τοπικών αρχών στην προσπάθεια της επανεξέταξης δεν είναι μεγάλη, θεωρούν απαραίτητη την ύπαρξη προγραμμάτων απεξάρτησης. Με συντριπτική πλειοψηφία απάντησαν ότι είναι πολύ θετική και αναγκαία η ύπαρξη των προγραμμάτων και είναι ο μόνος τρόπος για ένα χρήστη να αρχίσει να σκέφτεται και να μπει στη λογική της απεξάρτησης. Σημειώθηκε ότι στα προγράμματα είναι μεγάλη και πολύτιμη η βοήθεια που δίνουν τα άτομα του προσωπικού κυρίως στο ψυχολογικό τομέα για όσους είναι στην απεξάρτηση. Όλοι ανέφεραν πως είναι ιδιαίτερα δύσκολο και πως χρειάζονται πολλά χρόνια αν δεν είσαι σε κάποια ειδική κατηγορία (όπως γονιός με ανήλικα παιδιά) να σε πάρουν σε κάποιο πρόγραμμα απεξάρτησης. Όσον αφορά τη «μετά προγραμμάτων εποχή», όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι το μεγάλο πρόβλημα είναι να παραμείνει μακριά από τα ναρκωτικά και κάθε εξαρτησιογόνα ουσία, κάτι που χρειάζεται μεγάλη υπομονή και προσπάθεια. Αρκετοί ανέφεραν πως είναι αναγκαία η συμβολή του κράτους για την επανεξέταξη τους στη κοινωνία, κυρίως με την εύρεση εργασίας, ώστε να υπάρξει ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή τους.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ.

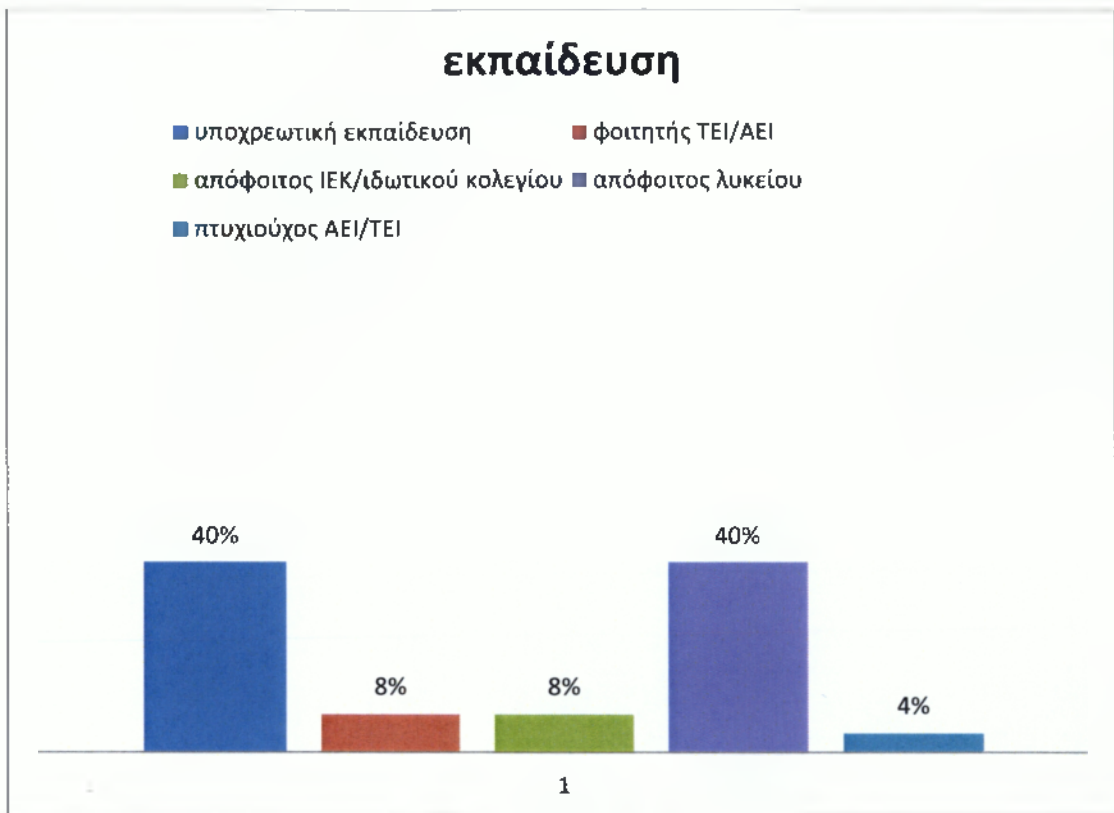
Α. Γενικά-δημογραφικά στοιχεία.

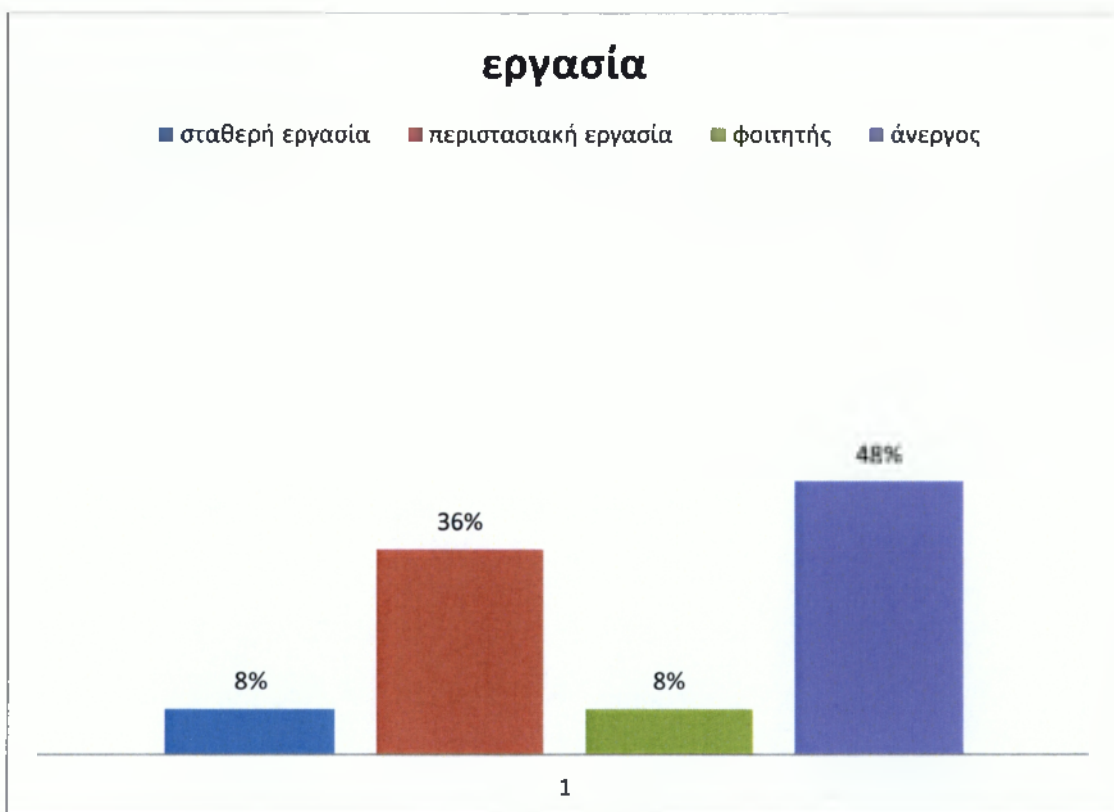
ΓΡΑΦΗΜΑ 1

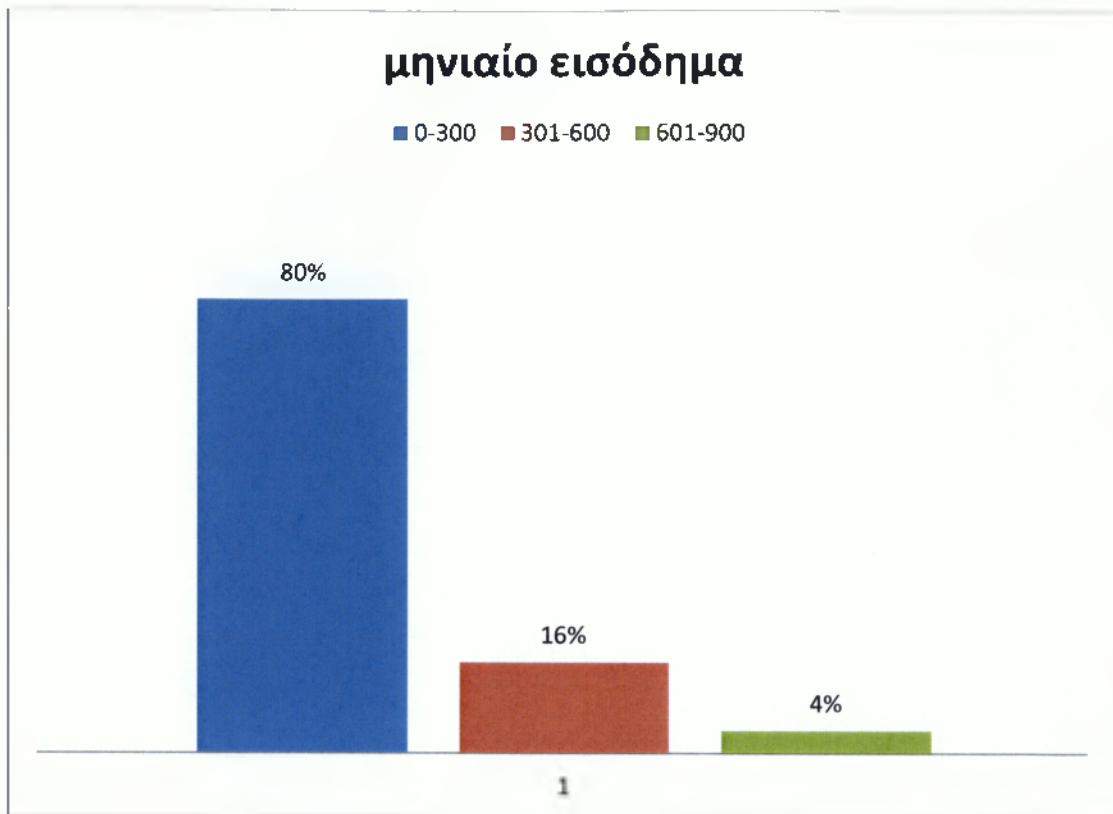
ΓΡΑΦΗΜΑ 2

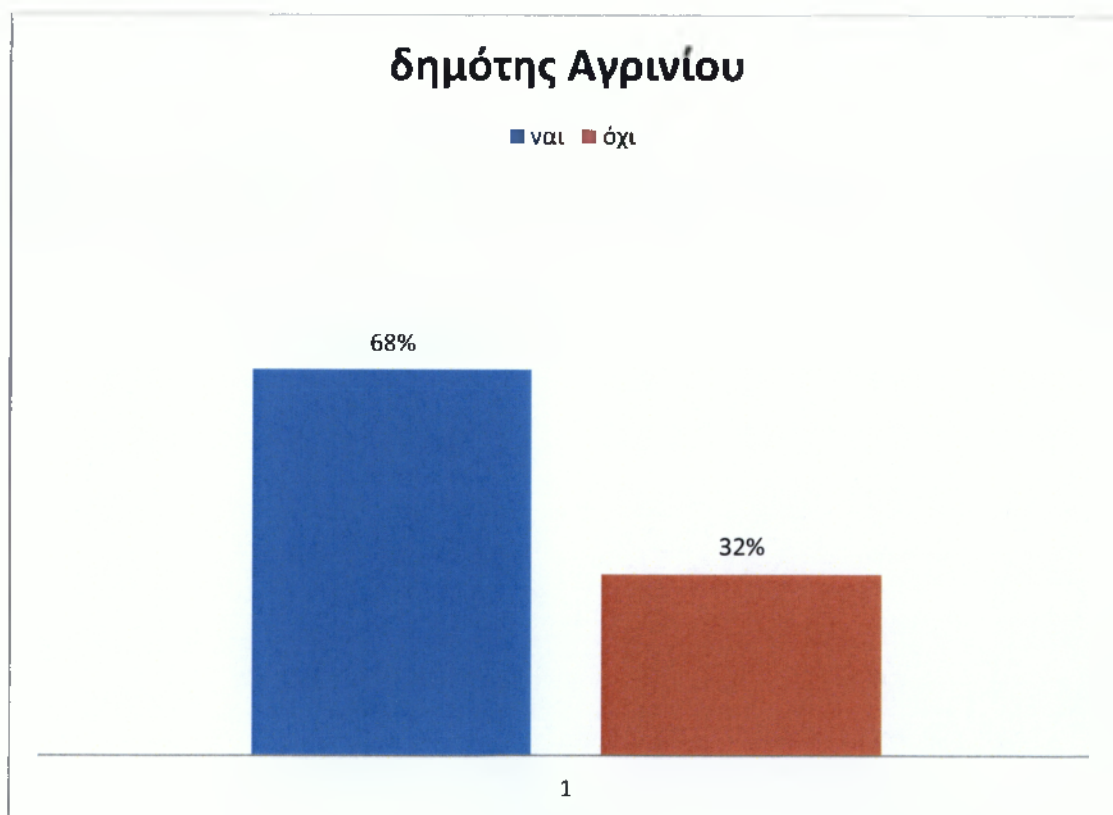
ΓΡΑΦΗΜΑ 3

ΓΡΑΦΗΜΑ 4

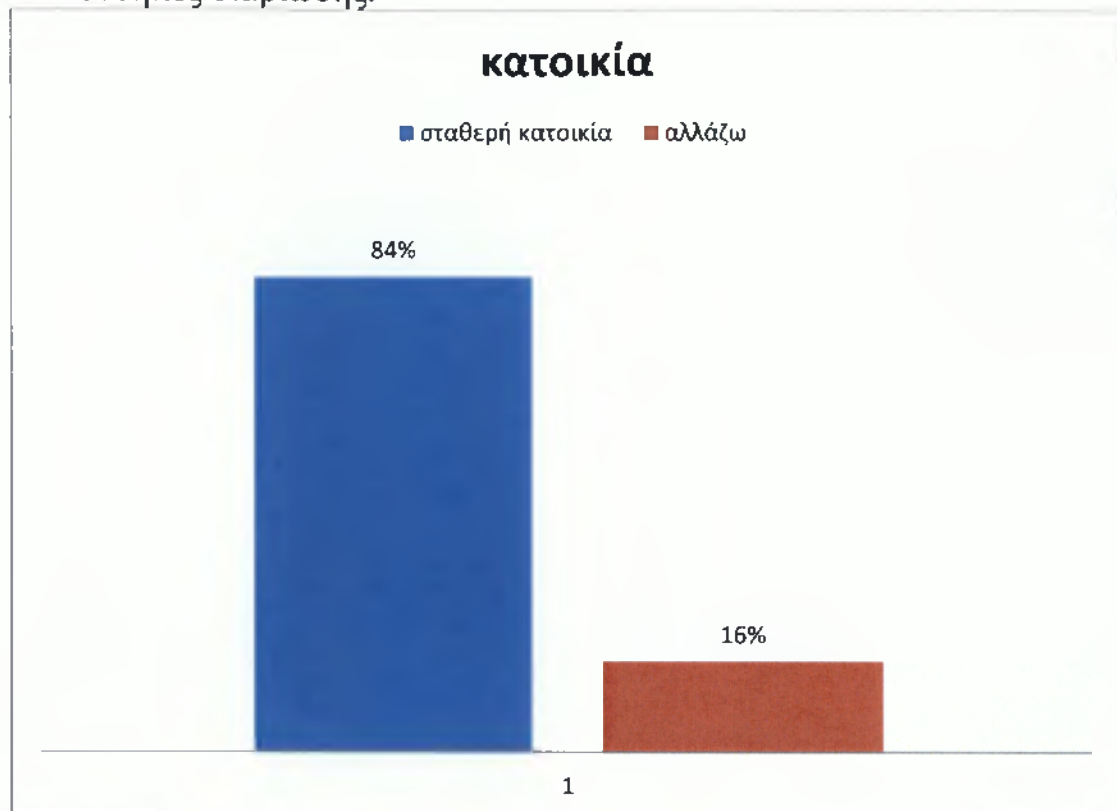

1
ΓΡΑΦΗΜΑ 5

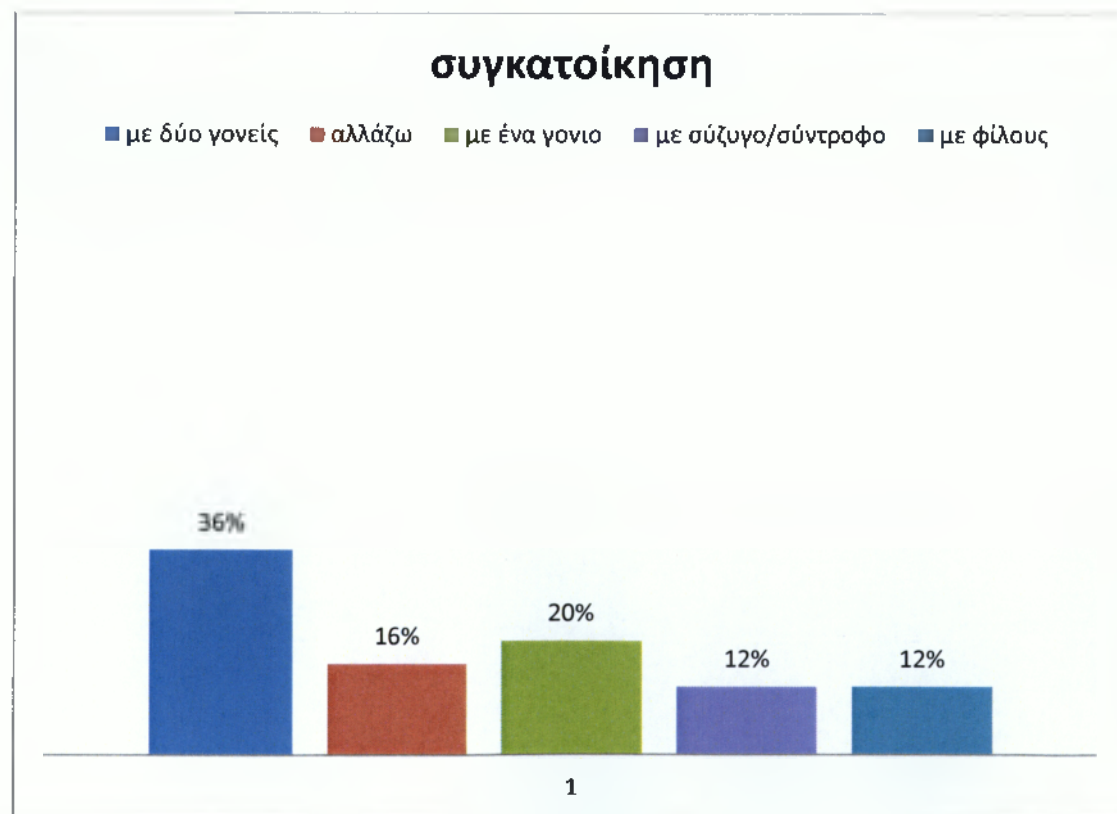

1
ΓΡΑΦΗΜΑ 6

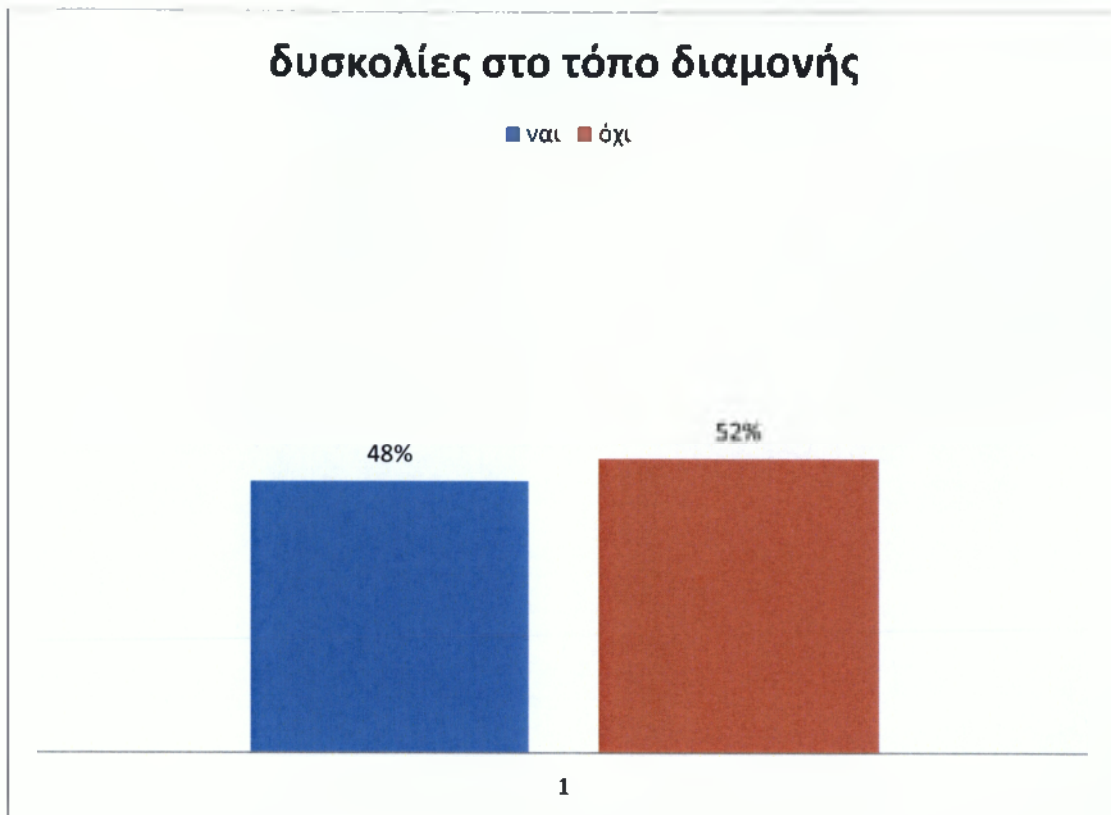
Β. Συνθήκες διαβίωσης.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7

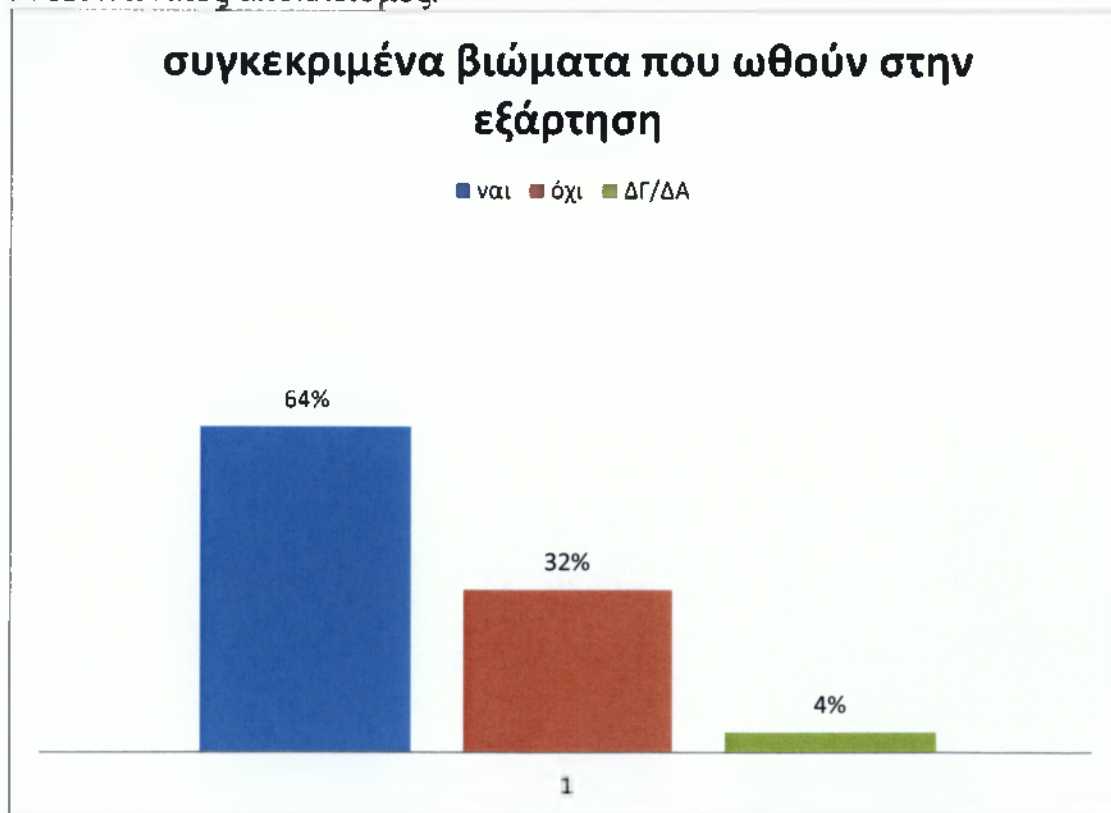

ΓΡΑΦΗΜΑ 8

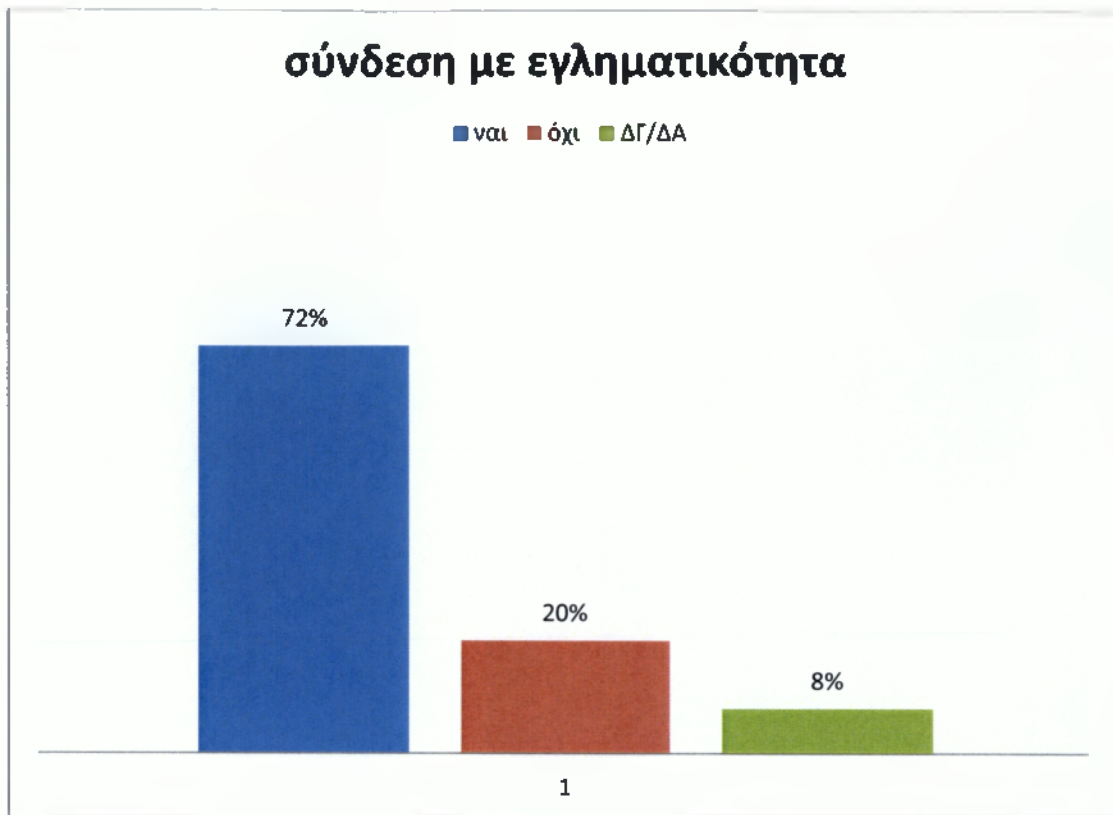

ΓΡΑΦΗΜΑ 9

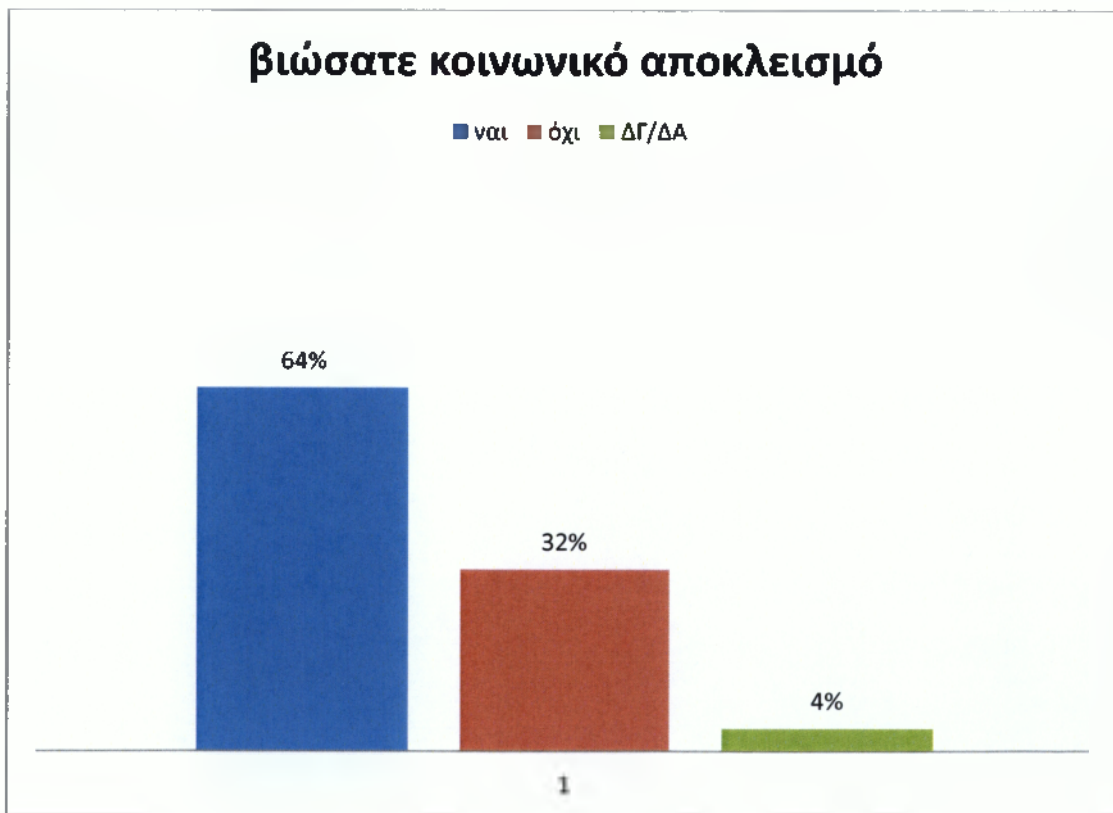
Γ. Κοινωνικός αποκλεισμός.

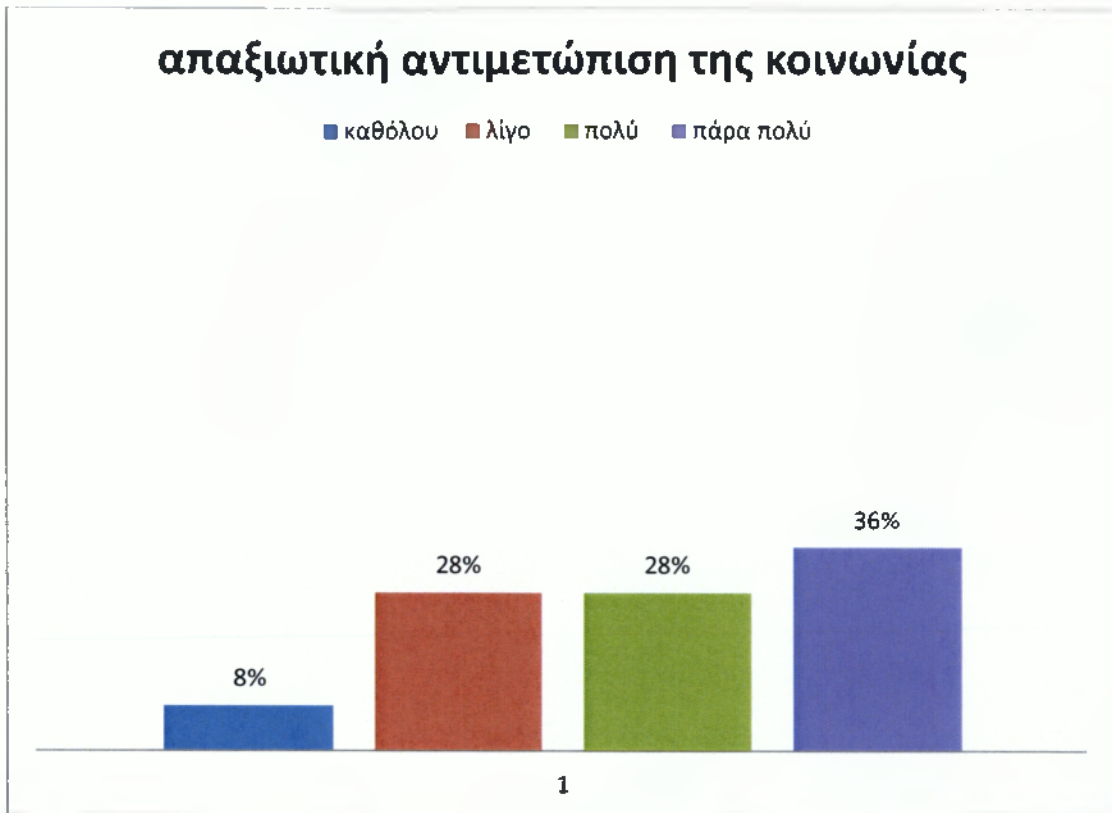
ΓΡΑΦΗΜΑ 10

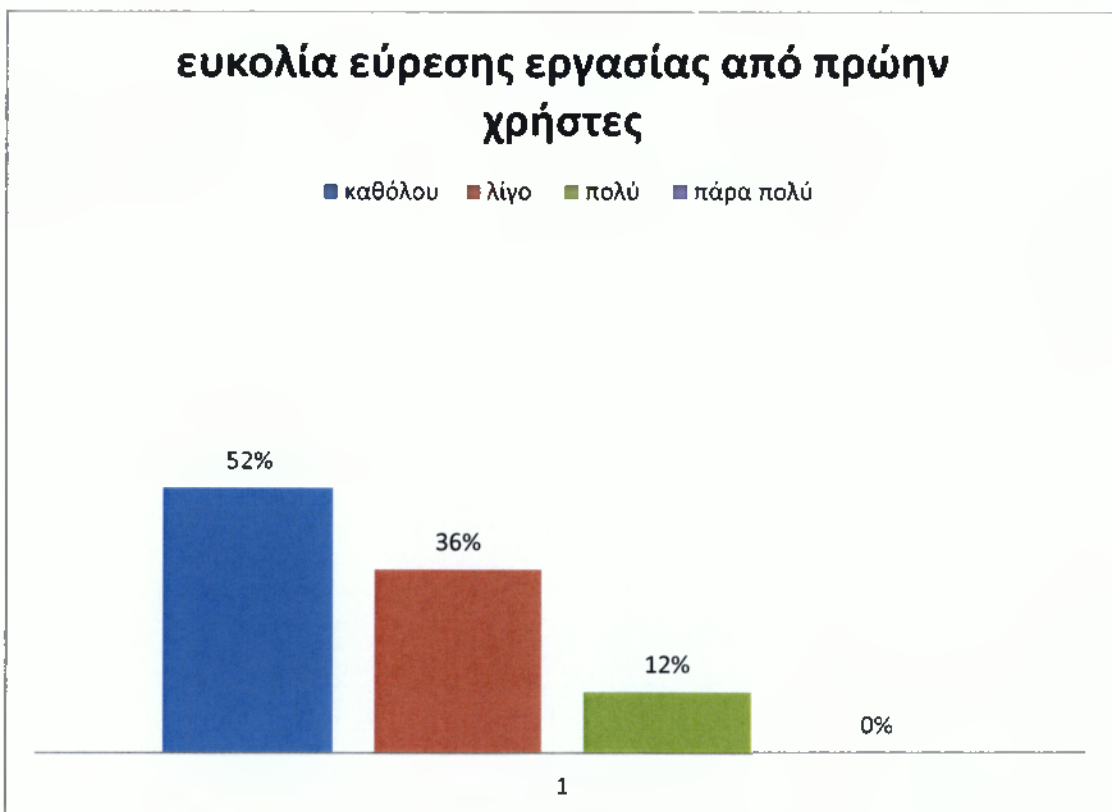
1
ΓΡΑΦΗΜΑ 11

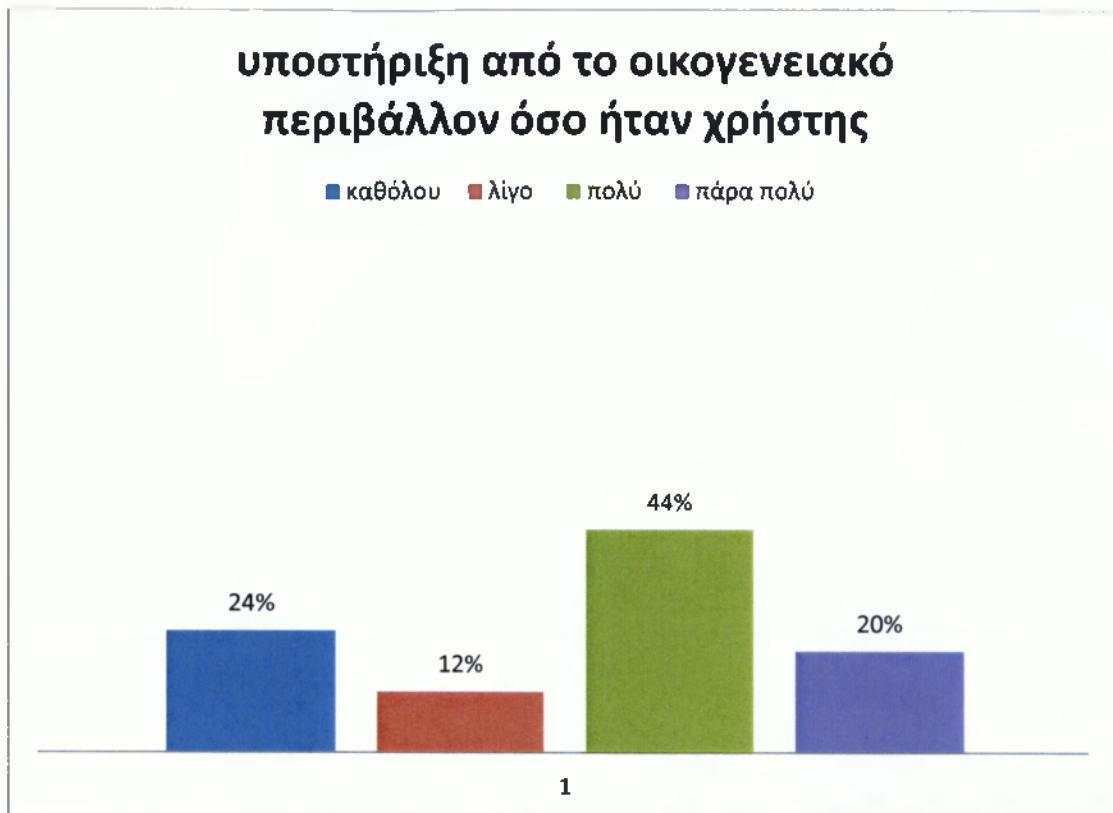
1
ΓΡΑΦΗΜΑ 12

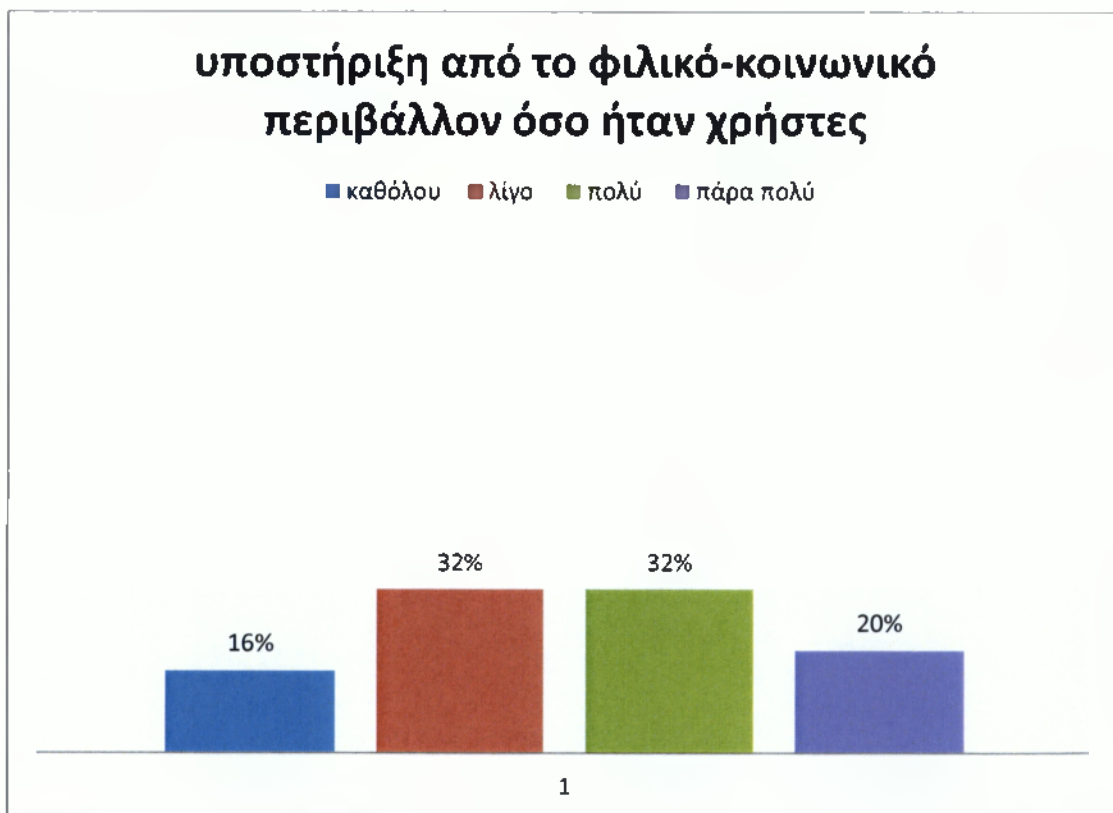
ΓΡΑΦΗΜΑ 13

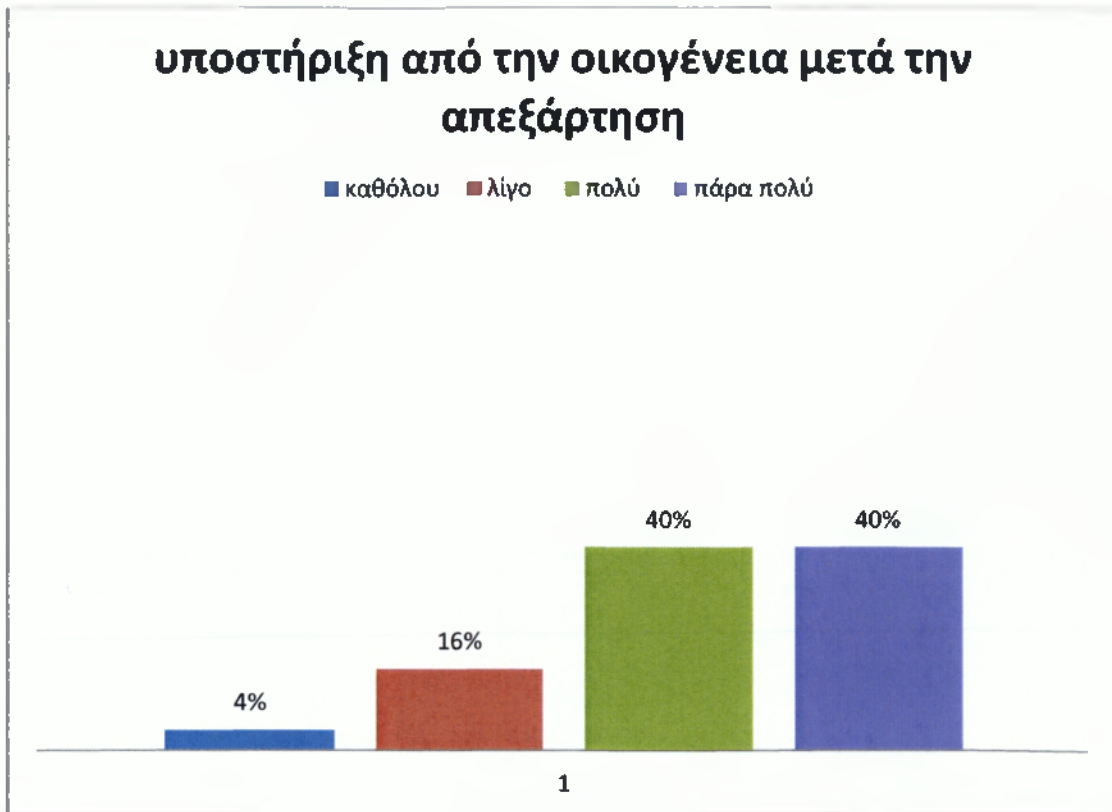
ΓΡΑΦΗΜΑ 14

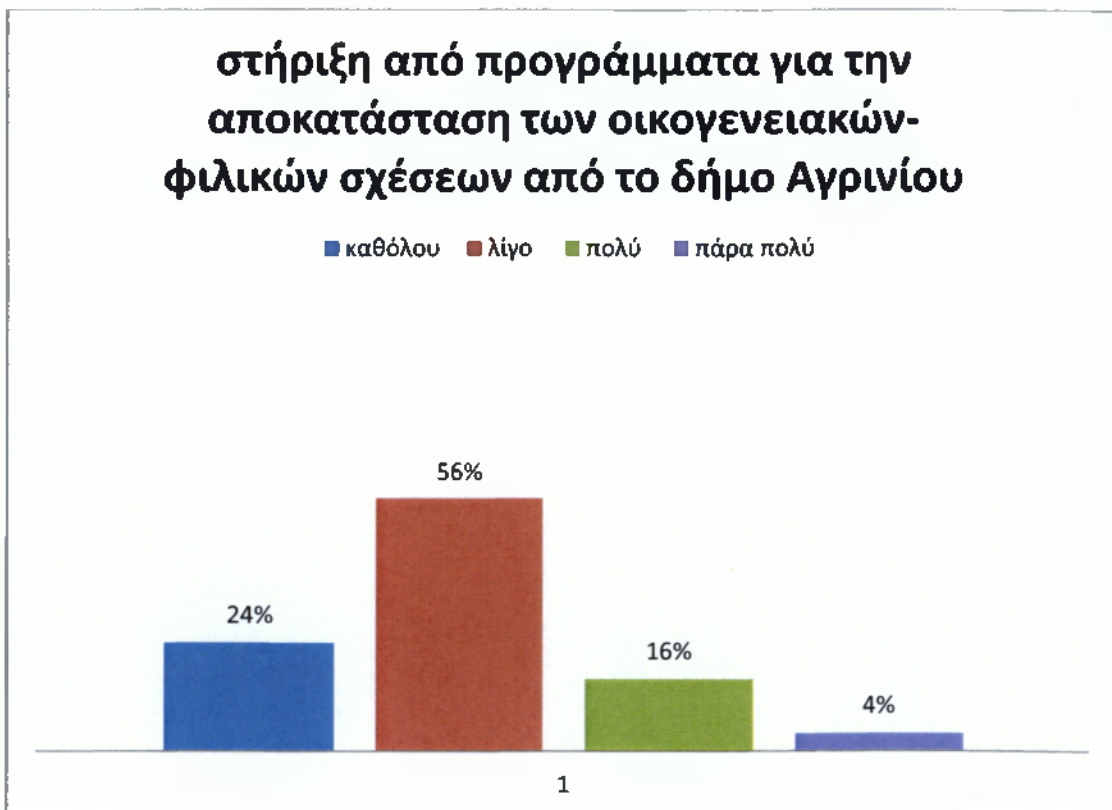
ΓΡΑΦΗΜΑ 15

ΓΡΑΦΗΜΑ 16

ΓΡΑΦΗΜΑ 17

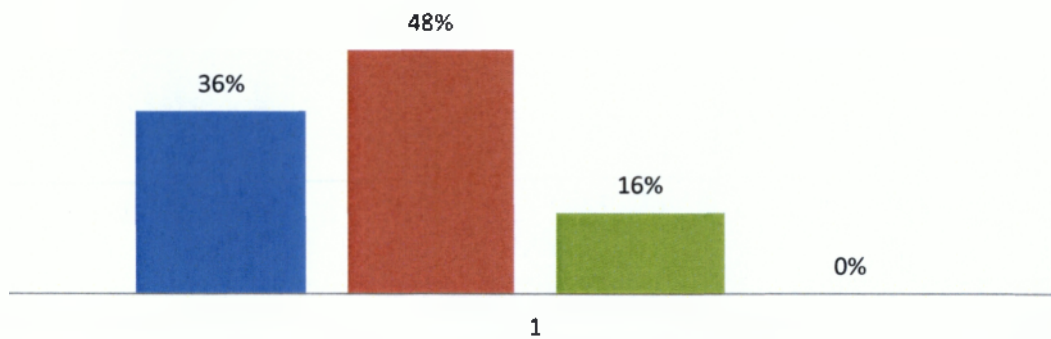
ΓΡΑΦΗΜΑ 18

ΓΡΑΦΗΜΑ 19

στήριξη από κρατικούς συλλόγους για την διμιουργία ενδιαφερόντων

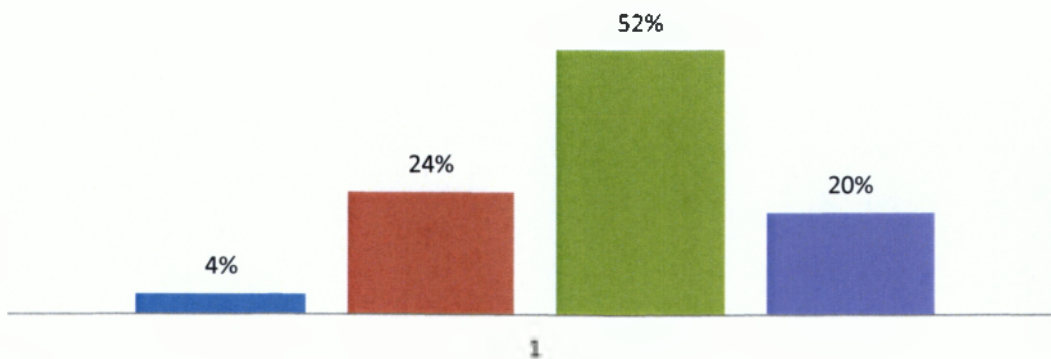
■ καθόλου ■ λίγο ■ πολύ ■ πάρα πολύ

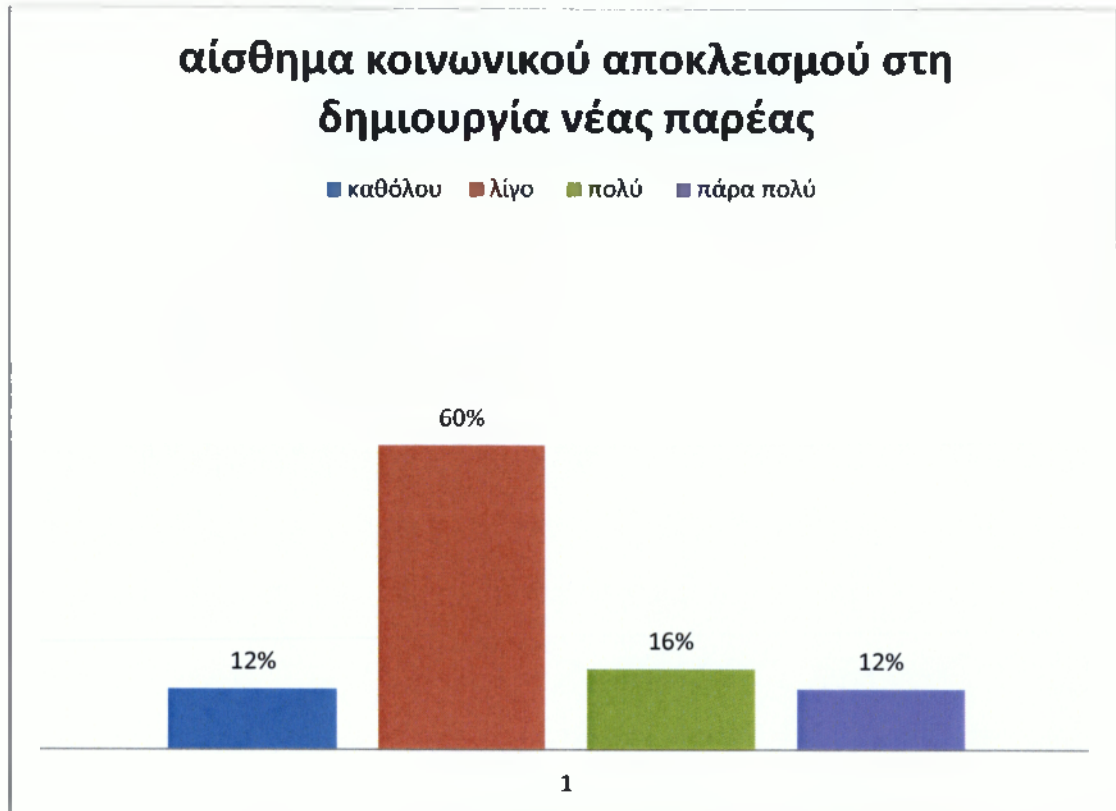
ΓΡΑΦΗΜΑ 20

αποκατάσταση των σχέσεων ως πρώην χρήστες με το κύκλο σας

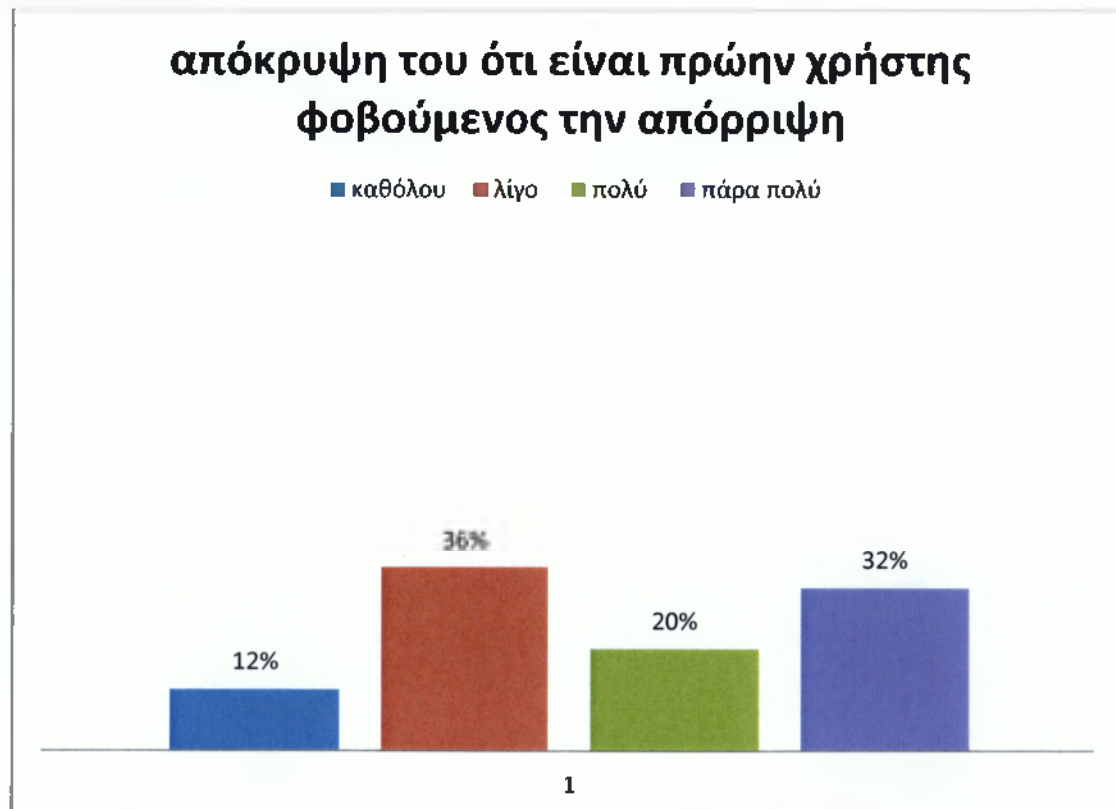
■ καθόλου ■ λίγο ■ πολύ ■ πάρα πολύ

ΓΡΑΦΗΜΑ 21

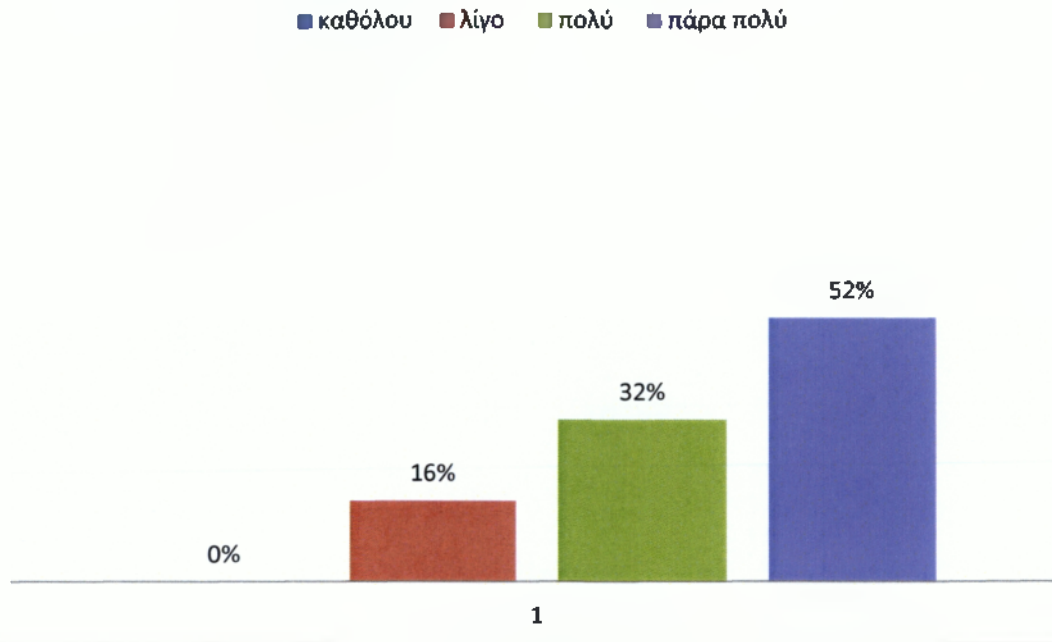

ΓΡΑΦΗΜΑ 22

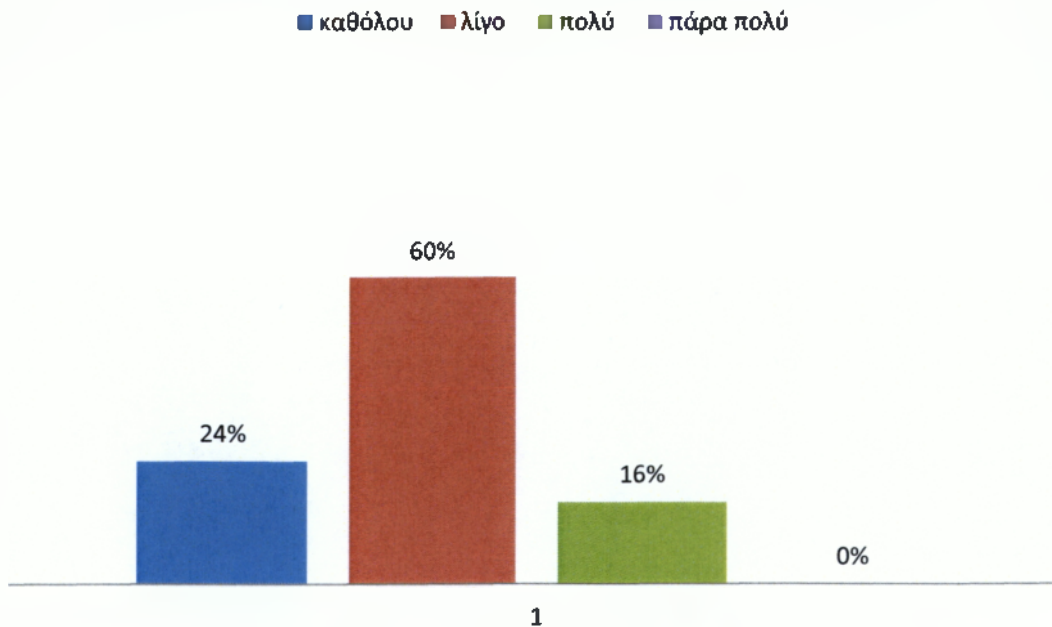
ΓΡΑΦΗΜΑ 23

συμβολή οικονομικής κρίσης στο κοινωνικό αποκλεισμό ενός πρώην χρήστη

ΓΡΑΦΗΜΑ 24

βοήθεια της τοπικής κοινωνίας στην προσπάθεια για κοινωνική επανένταξη

ΓΡΑΦΗΜΑ 25

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με το πέρας της πτυχιακής αυτής εργασίας, έχουμε κατανοήσει πλήρως όλες τις έννοιες και τις πτυχές που αφορούν το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού και των ευπαθών κοινωνικών ομάδων που υπάρχουν στην χώρα μας. Κατανοήσαμε πλήρως τον διαχωρισμό της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού με αυτόν της φτώχειας και της ανεργίας με τις οποίες ο όρος αυτός ταυτιζόταν για πολλά χρόνια.

Μέσα από την μελέτη που διεξήγαμε μάθαμε για τις μορφές, τα είδη, τις αιτίες και τις συνέπειες που επιφέρει το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και μερικούς πολύ σημαντικούς τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού. Μάθαμε για τα είδη των ευπαθών κοινωνικών ομάδων που δρουν στην χώρα μας αλλά και το πώς αναπτύχθηκε και το κατά πόσον επηρεάστηκε το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού μετά την είσοδο της χώρας μας στην παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση πριν από μια πενταετία περίπου.

Μελετήσαμε την έννοια των εξαρτησιογόνων ουσιών και ποιες είναι αυτές οι ουσίες, μελετώντας το θεσμικό πλαίσιο και τις βασικές τους έννοιες. Διευκρινίσαμε τους όρους των ναρκομανών, των ναρκωτικών αλλά και πως η τοξικομανία αποτελεί παθολογική κατάσταση η οποία χρίζει κοινωνικής και ψυχολογικής φροντίδας με βασικότερο σκοπό την μετρίαση των κοινωνικών συνεπειών και την επαναφορά των χρηστών στην αξιοπρεπή διαβίωση.

Πιστεύουμε πως ο στόχος της πτυχιακής αυτής εργασίας επιτεύχθηκε, καθώς διερευνήθηκαν όλοι οι παράγοντες που συμβάλουν στον κοινωνικό αποκλεισμό για ανθρώπους που είναι εξαρτημένη από τις ουσίες καθώς αναλύσαμε όλες τις βασικές τους έννοιες αλλά και το θεσμικό πλαίσιο που ισχύει μέχρι και σήμερα για το φαινόμενο αυτό. Τέλος, βγάλαμε πάρα πολύ χρήσιμα συμπεράσματα για το καθοριστικότερο ρόλο που παίζει η τοπική αυτοδιοίκηση μιας κοινωνίας στο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά βγήκαν και εξαιρετικά ενδιαφέροντα συμπεράσματα μέσα από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε παρουσιάζοντας όλα τα κοινωνικά προβλήματα που εμφανίζει ο Δήμος Αγρινίου αλλά και όλους τους τρόπους αντιμετώπισης που έχει θέσει ο δήμος αυτός σε λειτουργία.

Μια πρόταση για μελλοντική μελέτη του φαινομένου αυτού θα αποτελούσε μια σύγκριση του φαινομένου αυτού στην χώρα μας σε σύγκριση με άλλες χώρες που αντιμετωπίζουν και αυτές οικονομική κρίση (όπως η Ισπανία ή η Πορτογαλία) και πως αντιμετωπίζουν αυτές παρόμοια φαινόμενα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αντωνίου, Σ. Αθανασίου, Π. Μ. (2012), *Το κοινωνικό φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης στην Ελλάδα και στην Εσθονία*, Πτυχιακή εργασία, Κόρινθος.
- Βαρελίδης Ν. (1992), *Ο εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης*, Αντί, τ.503.
- Γουδήρος, Δ. , Καραμήτρου, Α. (2011), *Εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Δώνου, Χ. Σαμπάνοβα, Ρ. Κλεβύσα, Χ. (2012), *Εξαρτησιογόνες ουσίες και εθισμός*, Αθήνα.
- Καλέση, Η. (2013), *Κοινωνικές Δομές αντιμετώπισης της φτώχειας στο Δήμο Αγρινίου*, Αγρίνιο.
- Καραγιώργας , Κ. (1990), *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Κατσούλης, Η. Καραντινός, Δ. Μαράτου-Αλιπραντή. Λ. Φρονήμου Ε. (2002), *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη.
- ΚΕΚ Αναπαύσεως, (2013), *Ευκαιρίες απασχόλησης*, Αγρίνιο.
- Κοινωνικής Υπηρεσίας Περιφέρειας και ΟΤΑ Α' Βαθμού.
- Κοντιάδης, Ξ. (2006), *Η δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Θεσσαλονίκη.
- Μάτσα, Κ. (2006), *Κοινωνικός αποκλεισμός και τοξικομανία: Όψεις της βιοπολιτικής της εξουσίας*, Αθήνα.
- Νικοπούλου, Κ. (2007), *Ευπαθείς ομάδες*, ΤΕΙ Νοσηλευτικής, Λάρισα.
- ΟΚΑΝΑ, (2008), *Εξάρτηση από ουσίες : Είναι ασθένεια και απαιτεί θεραπεία* , Αθήνα.
- Παππά, Ε. (2010), *Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ο κοινωνικός αποκλεισμός τους*, Αθήνα.
- Παπάνης, Ε. (2007), *Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα.
- Πασσάς, Α. , Τσέκος Θ., (2005), *Οκτώ προϋποθέσεις για αποτελεσματική διακυβέρνηση* ,Ελευθεροτυπία.
- Πετμεζίδου, Μ., Χρίστος Παπαθεοδώρου (1999), *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα.

- Τσακαλούδη, Ρ. (2012), *Σχολείο και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα.
- Τσακνάκη, Χ. (2013), *Εξαρτησιογόνες ουσίες και κοινωνικός αποκλεισμός, Ερευνητική εργασία*, Αλίαρτος.
- Φακολάς, Ν. Στυλιάρης, Γ. ,Μουλά Κ. (2005),*Ο κοινωνικός αποκλεισμός των απεξαρτημένων ατόμων, στο «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα» τόμος Α΄.*
- Φωτάκης, Β. (2014),*Τα προβλήματα του Δήμου Αγρινίου*, ΞηρομέροNews, Αγρίνιο.
- 3ο ΣΕΚ Περιστερίου, (2012), *Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω εξάρτησης από ουσίες*, Εργασία από το τμήμα Α5, Περιστερί.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1993), *Towards a Europe of Solidarity: Combating Social Exclusion* (V6171/93).

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- <http://555-efpo.blogspot.gr>
- <http://kkeram1441.wordpress.com>
- <http://www.prolipsi-xanthi.gr/>
- <http://www.e-esyn.gr/tueseis.html>
- <http://pdfcast.org>
- <http://84.205.237.72/newsite3/index.php>
- <http://www.cityofagrinio.gr/social-services/social-services.html>
- <http://static.diavgeia.gov.gr/doc>
- <http://agrinio.pblogs.gr/koinoniko-pantopwleio-dhmoy-agriniou.html>
- <http://www.ngodiastasi.gr/>
- <http://www.cityofagrinio.gr/social-services/voitheia-sto-spiti>
- <http://www.ektepn.gr/>
- <http://www.hospital-agrinio.gr/>
- <https://portal.cor.europa.eu/europe2020/>
- <http://www.eumedline.eu/>
- <http://www.kethea.gr/>

B. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

7. Έχετε σταθερή κατοικία ή αλλάζετε συχνά τόπο διαμονής;

Σταθερή κατοικία Αλλάζω

8. Αν αλλάζετε, για ποιους λόγους γίνεται αυτό;

.....

9. Με ποιον μένετε αυτή την περίοδο;

Μόνος Με δύο γονείς Με έναν γονιό
 Με σύζυγο/σύντροφο Με φίλους Άλλο

10. Πόσο καιρό διαμένετε στην τελευταία περιοχή διαμονής σας;

.....

11. Αντιμετωπίζετε δυσκολίες (προβλήματα) στον τόπο διαμονής σας;

Ναι Όχι

12. Αν ναι, ποιά είναι αυτά;

.....

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

13. Ποιοι λόγοι μπορεί να ωθήσουν έναν άνθρωπο στη γνωριμία με εξαρτησιογόνες ουσίες;

.....

14. Υπάρχουν συγκεκριμένα βιώματα ή παραδείγματα στη νεαρή ηλικία που να ωθούν έναν άνθρωπο στην εξάρτηση.

Ναι Όχι Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ

15. Η εξάρτηση από ουσίες συνδέεται με την εγκληματικότητα;

Ναι Όχι Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ

16. Ποιες ήταν οι σχέσεις με το οικογενειακό σας περιβάλλον και γενικότερα με τον κύκλο σας όταν έγινε αντιληπτή η εξάρτησή σου;

.....

17. Αντιλαμβάνεστε ή έχετε βιώσει τον «κοινωνικό αποκλεισμό»;

Ναι Όχι Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ

18. Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

.....

19. Η αντιμετώπιση της κοινωνίας όσο ήσασταν χρήστης, ήταν απαξιώτικη;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

20. Είναι εύκολο για τους πρώην χρήστες ουσιών να βρουν εργασία ;

Καθόλου Λίγο Πολύ Πάρα πολύ

21. Όταν ήσασταν χρήστης υπήρχε υποστήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

22. Όταν ήσασταν χρήστης υπήρχε υποστήριξη από το φιλικό – κοινωνικό περιβάλλον;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

23. Μετά την απεξάρτησή σας έχετε υποστήριξη από την οικογένειά σας (π.χ οικονομική, ψυχολογική);

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

24. Υπήρξε στήριξη από προγράμματα αποκατάστασης των σχέσεων με το οικογενειακό/ φιλικό περιβάλλον από το Δήμο Αγρινίου;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

25. Σας έχουν επανεντάξει σε πολιτιστικές δραστηριότητες της περιοχής σας μετά την απεξάρτησή σας; (π.χ πολιτιστικός σύλλογος, ομάδα θεάτρου, ομάδα μπάσκετ)

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

26. Σας στήριξε κάποιος κρατικός (αθλητικός/ πολιτιστικός) σύλλογος για δημιουργία ενδιαφερόντων;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

27. Τώρα ως πρώην χρήστης έχουν αποκατασταθεί οι σχέσεις σας με τον/της σύντροφο/ οικογένεια/ φίλους;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

28. Νοιώθετε κοινωνικό αποκλεισμό στην προσπάθειά σας να δημιουργήσετε νέες παρέες;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

29. Κρύβετε ότι υπήρξατε πρώην χρήστης από τις καινούργιες σχέσεις σας (ερωτικές/ φιλικές) φοβούμενος την απόρριψη;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

30. Η οικονομική κρίση έχει συμβάλλει στον κοινωνικό αποκλεισμό ενός πρώην χρήστη;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

31. Η τοπική κοινωνία και ιδιαίτερα οι τοπικές αρχές της βοηθούν στην προσπάθειά σας για κοινωνική επανένταξη; Αν ναι, με ποιους τρόπους;

καθόλου λίγο πολύ πάρα πολύ

32. Ποια η γνώμη σας για τα προγράμματα απεξάρτησης; Τι γίνεται μετά από αυτήν;

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....